C

CI

గురుదేవుని గ్రంథమాల : ౧ వెల : ౧-౮-౦

దేవయాని - చిత్రాంగద

(బెంగాలినుండి అనువదింపబడిన నాటికాద్వయము)

శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకూరు

అనువాదకులు :
బెజవాడ గోపాలరెడ్డి

కృష్ణాపత్రికాధిపతులు :
శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి
తొలిపలుకులతో సహా

త్రివేణి పబ్లిషర్సు
మచిలీపట్టణము

ii

ప్రథమ ముద్రణము : సెప్టెంబరు ౧౯౪౪
ద్వితీయ " మే ౧౯౫౩

శ్రీ రవీంద్రుని జీవిత ఘటనలు :—

జననము : మే ౧౮౬౧ క్రీ॥ శ॥

జనకుడు : శ్రీ మహర్షి దేవేంద్రనాథ ఠాకూరు (౧౮౧౭—౧౯౦౫)

జనని : శ్రీ శారదాదేవి (౧౮౨౪—౧౮౭౫)
౧౫ మందిలో ౧౪ వ బిడ్డ రవీంద్రుడు.
౮ వ పుత్రుడు.

ప్రథమ పద్య కావ్యము : సెప్టెంబరు ౧౮౭౮
౧౮౭౩ సం॥ నుండియే నాటకముల పద్యముల రచించుచుండెను.

వివాహము : డిసంబరు ౧౮౮౩

భార్య : శ్రీ మృణాలినీ దేవి
నవంబరు ౧౯౦౨ లో చనిపోయెను.

శాంతినికేతన స్థాపన : డిసంబరు ౧౯౦౧

స్వీడిష్ నోబెల్ బహుమానము : నవంబరు ౧౯౧౩ గీతాంజలికిగా లక్ష యిరువదివేల రూపాయలు

విశ్వభారతి స్థాపన : డిసంబరు ౧౯౨౧

మరణము : ఆగస్టు ౭, ౧౯౪౧

ది జ్యూపిటర్ ప్రెస్ లిమిటెడ్, 16, సెంబుదాసు వీధి, మద్రాసు - 1

ప్రేమతో

శుభ ఆశీస్సులతో

మా

అనసూయకు

శకుంతలకు

లాభము—

ఆంధ్రదేశమున రవీంద్ర సంస్కృతిని
వ్యాపకమొనర్చుటకై వినియోగింపబడును.

శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారిచే అనువదింపబడి
ప్రచురింపబడిన రవీంద్రుని పుస్తకములు.

౧. దేవయాని - చిత్రాంగద	సెప్టెంబరు ౧౯౪౪
	(ద్వితీయ ముద్రణ మే ౧౯౫౩)
౨. ఆరు నాటికలు	జనవరి ౧౯౫౧
౩. ఊర్వశి	పిబ్రవరి ౧౯౫౩
౪. విసర్జన	పిబ్రవరి ౧౯౫౩
	(మొదటి ముద్రణ ఏప్రిల్ ౧౯౪౬)

ప్రచురింపబడనున్నవి :—

కథలు - కల్పనలు
మాలిని - సన్యాసి
నైవేద్యము - స్మరణ
లిపిక

విన్నపము

రవీంద్ర జయంతినాడు దేవయాని - చిత్రాంగద ద్వితీయ ప్రచురణ ఆంధ్ర రసజ్ఞులకు యివ్వగలుగుచున్నందులకు సంతసించుచున్నాను. ఈ రెండు కావ్య - నాటికలు రవీంద్రుని యౌవనదశలో రచింపబడినవి. చిత్రాంగద ముప్పదవయేట, దేవయాని ముప్పదిరెండవయేట. రవీంద్ర సాహిత్యములో యివి రెండును - ముఖ్యముగ చిత్రాంగద - ప్రముఖ స్థానము వహించినవి.

ప్రేమ ఉపక్రమణకు సమ్మోహిత మొనర్చు యౌవన సౌందర్యము అవసరమనియు, తరువాత ఆ సౌందర్యము జీర్ణించిపోయినను ప్రేమ నిలిచి యుండగలదు అను భావమును చిత్రాంగదలో రవీంద్రుడు నిరూపించెను. ప్రియుడు లాలించి సల్లాపించు రమణి తన బాహ్య శరీర సౌందర్యముపై యీర్ష్యనుగాని తాను వేరనియు ప్రియాదరణములు తన్నుపేక్షించి తన తరుణలావణ్యమునే ఉపలక్షించినవని తలచిన ఎట్టి ఖేదమును పొందునో ఆ భావమును చిత్రాంగదయందు కవి చిత్రముగ వర్ణించియున్నాడు. కురూపి చిత్రాంగద అర్జునునిచే తిరస్కృత యాయెను. మదనవసంతుల వరప్రాప్తమైన చిత్రాంగద సురూపమును అర్జునుడు మోహించి పదానీతుడాయెను. ఒకవత్సరకాలము యిద్దరును ఆ మోహ జీవితమును గడపిరి. చిత్రాంగదను యీ అంతర్వేదన వీడలేదు. అర్జునుడు లాలించునది ఆమె ఛద్మరూపమేనని ఆమె మాయాసౌందర్యమేనని ఆమె మనఃఖేదముపడి కడకు ఆ మాయాలావణ్యము మాయముకాగా నిజరూపమున అర్జునుడామెను అంగీకరించి "నేడు నేను ధన్యుడను" అని తన ప్రణయభరిత హృదయమున ప్రేమసిద్ధిని ప్రకటించెను. దేహము పరాజితమై ఆత్మ విజయము పొందెను.

౧౯౪౩ లో నేను వెల్లూరు జైలులో డిటెన్యూగ ఉన్నప్పుడు అనువదించిన యీ కావ్యనాటికలు తొలుత ౧౯౪౪ లో ప్రచురించితిని. దీనిని పాఠకులు ఆదరించబట్టియే నేనిప్పటికి నాలుగు పుస్తకములు గురుదేవ గ్రంథమండలిలో వెలువరించగలిగితిని.

శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణరావుగారి "దర్బారు" లో దీనిని చదువగా విని ప్రోత్సహించి పరిచయ వాక్యముల తమ దివ్యలేఖిని వ్రాసి యిచ్చిన వారికిపుడు మరొకసారి నమస్కృతు లందించుచు వారు మన మధ్య లేనందుకు విచారించుచున్నాను.

ఈ ప్రచురణయు ఆంధ్ర రసజ్ఞుల మన్నన పొందుగాక.

సుదర్శనమహల్
నెల్లూరు
రవీంద్ర జయంతి దినము
మే ౭, ౧౯౫౩

బెజవాడ గోపాలరెడ్డి

SOME OPINIONS

Chitrangada, a drama, which was written during the songtide, and is itself an epitome of all the songs he ever sang, a glorious thing throbbing with lyrical power and beauty. This is englished as 'Chitra' and the reader can see how masterly it is in whole and detail. It is one of the summits of his work, unsurpassed and unsurpassable in its kind. ...... The poet for once was so captured by the loveliness of his own imagination that he wrote a play which is sufficient in itself.

E. J. THOMPSON.

(Rabindranath Tagore—The Heritage of India series)

* * *

From the point of view of evolution "Chitrangada" was a dead end. He never produced more richly sensuous poetry before or after. No translation can give an idea of its extravagance of images and metaphors, its plenitude of lyric sentiments and its rich melodic pattern. But the body-soul conflict was there, and it was resolved on behalf of the soul.

PROF. DHURJATI PRASAD MUKERJI.

Tagore—a study—Padma publication.

విషయసూచిక

పరిచయ వాక్యములు

ఏ వినీలాకాశ గర్భమునుండి, ఏ యుగారంభ సంరంభమున, భారత పరిజ్ఞానామృతము అవనికి దిగివచ్చెనో, ఎవరు చెప్పగలరు? ఇయ్యది కాలమువలెనే అనంతము!—ఆకసమువలెనే సర్వవ్యాప్తము!!

కొండొక కాలమున ఉషఃకాంతులు తమస్సులను జీల్చుకొనుచు చేతనాచేతన ప్రకృతిని మేల్కొలుపుచుండ; మన పూర్వులు విస్మయానందముల నోలలాడుచు, మంచుతెరల చాటున మూర్తులుగనో, అమూర్తులుగనో, దృశ్యాదృశ్యముగ గోచరించు జగదంతర ప్రవర్తకులైన దేవతల పరిచయము గావించుకొని ఋక్సామములలో ఉద్గీథములను బాడ దొడగిరి.

క్రమముగా—దేశకాలముల ఎల్లలుకూడ దాటి, అవాఙ్మానస గోచరమైన అఖండ సచ్చిదానందమును స్పృశించి—ఔపనిషదిక రహస్యములను ముక్తకంఠముతో నుద్ఘాటించిరి.

అటుపిమ్మట, భారత విజ్ఞాన మహాతరంగిణి జాహ్నవివలె హిమాలయోత్తుంగ శృంగములనుండి దుమికి, సాంద్రారణ్యముల నిబిడ చ్ఛాయల విశ్రమించుచు, మానవలోకమునందు ప్రవహించి, మానవుని కల్యాణగుణములను మూర్తీభవింపజేసుకొనిన అవతార పురుషుల లీలా విలాసములను బ్రతిఫలింపజేయ, పురాణేతిహాసములను జిత్రించిరి.

అంతెక్కడిదీ జ్ఞానధారకు? ఒకప్పుడు జ్యోత్స్నావీచికయై, శుభ్ర హిమఖండములతో క్రీడించుగాక! స్నిగ్ధజాహ్నవియై గగనచుంబిత

శృంగములనుండి ఉరికి వనాంతర సీమలయందు విజయ విహార మొనరించుగాక!

మరి ఒకప్పుడు ఆ అమల విమల వాహిని రాజాధిరాజుల నికటము ననో, జనపదముల చెంతనో, శీతకణములను వెదజల్లుచూ మానవుని సేద దీర్చుచుండుగాక! కాని ఈ వాహిని అవిచ్ఛిన్నము, లోకసంతాప హరము, బ్రహ్మానంద సంధాయకము.

* * *

దీని నిర్మాణశక్తియు అత్యద్భుతము! ఇయ్యది పర్వతశ్రేణులను సహితము తొలచి, అందు విజ్ఞాన దీపములను వెలిగించినది. సాంద్రా రణ్యములలో ఆశ్రమములను, పర్ణకుటీరములను నెలకొల్పి తత్వసారమును చిలికించినది.

కవి బృందములను సృష్టించి, వారి కావ్యరంగములపై దివ్య సుందరియై నర్తించినది. శిల్పభూములలో పసిడి తళుకుల గోపురములను నిర్మించుకొని, నీరాజనములతో కళారాధనల నందినది.

ఎట్టి సృజన శక్తి ఇది? ఎన్ని దర్శనములు, ఎన్ని మతములు, ఎన్ని సంప్రదాయములు, ఎన్ని సాధన విధానములు, పాథోధిలోని తరంగ సంతతులవలె ఉద్భవించి తన గంభీర సమృద్ధిని వెల్లడించ గలిగెను.

భారతేతిహాసమున ప్రతిఘాతములైన ఘట్టములు సంఘటింపక పోలేదు. కాని వానికి భారతశక్తి వంగి నేల కూలెనా? లేదు. రోషముతో బరాక్రమించెనా యనునటుల, తరంగితమై ఘూర్ణిల్లి, కూలములనుగూడ దెగగోసుకొని, ప్రాంత ప్రాంతముకు, నగర నగరమునకు, పల్లె పల్లెకూ పరువులెత్తి బహుళ వ్యాప్తి నొందినది.

విభిన్నదేవతోపాసకుల మధ్య వివాదములు పెరిగి సంఘర్షణలు కలిగినప్పుడు మహోదారులైన ఋషిపుంగవులు బయల్వెడలి "ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదన్తి" అను మహావాక్యమున విశ్వైక్యతను జాటిరి.

మరి ఒక సంఘట్టమున శ్రీ కృష్ణభగవాను డవతరించి, సకల దర్శనములను సమన్వయపరచుచు, భక్తి జ్ఞాన కర్మములకు ఏకవాక్యతను గూర్చెను.

ఇంకొక ప్రదోష కాలమున బుద్ధదేవుడు ఏతెంచి, లోక దుఃఖ నివృత్తి సాధకమైన కరుణరసము దేశదేశముల వెల్లి విరియునట్లు ప్రవహింప జేసెను.

ఇస్లాంసభ్యతాసంఘట్టనమున చైతన్య, చండీదాస్, కబీర్, నానక్, తులసీదాస్, రామదాసులవంటి భక్తవరేణ్యులు శ్రేణులు దీర్చి జాతి, మత, భాషా విచక్షణల నతిక్రమించి సార్వజనీనముగ, భక్తి రసామృతమును—మాతృభాషలలో, దేశీయగీతములలో, జీవన సరళ సంబంధములలో, పాడి, ఆడి, వెదజల్లి భారత సంస్కృతిని నవనవోన్మేషశాలినిగ నొనర్చిరి.

ఇటీవల పాశ్చాత్య నాగరకతా పదాఘాతమునకు భారతవర్షము దద్దరిల్లి, స్వధర్మ భ్రష్టమగుచుండ, చందన తరువును నరికిన కొలది పరిమళమును వెదజల్లు రీతి భారతావని యందెందరో మహానుభావులు జాగరితులై, ప్రాక్తన దివ్య విజ్ఞానమును సువ్యక్త మొనరించి ఖండ ఖండాంతరములు భారత జ్ఞాన సంపత్తికి మోకరిల్లునట్లు చేసిరి.

* * *

ఈ జ్ఞానోద్ధారకులలో ముఖ్యముగ ముప్వురు మనీషులు నవ్య భారత భాగ్యోదయమునకు త్రిమూర్తులా యనునట్లుద్భవించిరి. శ్రీ అరవింద యోగీంద్రుడు, శ్రీ కరుణచంద్ర మోహన్‌దాస్ గాంధి, శ్రీ రవీంద్రనాథ కవిచంద్రుడు.

భారత విజ్ఞాన శక్తి సత్యమును వ్యవచ్ఛేదనము గావించి అంగ ప్రత్యంగ పరిశీలనము చేయగలదు—ఒక్కుమ్మడి సమగ్ర సమన్వయ దృష్టితో అఖండ తత్వమును తిలకించగలదు.

భారతీయుని తత్వదృష్టికి రెండు చూపులు గలవు. సముద్రతీరమునందలి ఇసుకరేణువులను ఒక్కొక్కటి తీసి లెక్కపెట్ట సాహసించును— సముద్రమునంతకు ఆపోశనము పట్టి ఒకమారు "స్వాహా" అనగలదు.

భారత గణిత శాస్త్రజ్ఞులు గ్రహ గ్రహముల, నక్షత్ర నక్షత్రముల గమనముల, పరిభ్రమణముల గుణించి, శాస్త్రీకరించిరి. వారే అఖిలాండ బ్రహ్మాండకోటుల నతిక్రమించి, లెక్కలకు, కొలతలకు అందని అనంత ధామమునకు గొంపోయిరి.

భారత కళాభిజ్ఞులు ప్రకృతి పురుషులకు అనంతరూపములను గల్పించి అంగప్రత్యంగ వివరణములను హృదయరంజకముగ జిత్రించిరి. ఈ పార్థివభేదముల నతిక్రమించి సచ్చిదానందముయొక్క అఖండతత్వమునకును మూర్తి కల్పనజేసిరి. భారత దర్శకుని తీక్ష్ణదృష్టి అణువును గనుపెట్టగలదు. అవ్యక్తమైన మహత్తును తిలకించి, నిరతిశయానందమున నోలలాడగలదు.

భారత జ్ఞానసంపదయొక్క విశిష్టత ఈ త్రిమూర్తులయందును ప్రస్ఫుటముగ వ్యక్తమగుచున్నది. వీరి దృష్టి వజ్రభేదివలె లోలోతులలోకి జొచ్చుకొని పోగలదు. అన్నిటినీ మించిన అతీతమునకు ఎగురగలదు—కనుకనే వీరు పశ్చిమఖండవాసుల వైజ్ఞానిక పరిశీలనా పటిమను ప్రాచ్యదేశాల సమగ్రభావనాశక్తిని తమయందిముడ్చుకొని నూతన సమన్వయమునకు దారితీయగలుగుచున్నారు.

శ్రీ అరవిందుడు బ్రహ్మవిద్యాగరిష్ఠుడై మానవుని మర్త్యజీవనమును సహితము దివ్యజీవనముగ పరిణతి నొందించగల "పూర్ణయోగ" విధానమును ఉదాత్తస్వరమున నుద్బోధించుచున్నాడు.

గాంధీమహాత్ముడు—జాతీయ దురహంకార పరితప్తమైన పృథివిని శాంతింపజేసి, విశ్వమైత్రీభావమున నేకమొనర్చుటకు అహింసాధర్మమును అపూర్వరీతిని ఆచరించి ప్రదర్శించుచున్నాడు.

ఇక మన మధురమూర్తి రవీంద్ర కవిచంద్రుడు, ప్రపంచమును సమ్మోహపరచునటుల "విశ్వభారతీ'' గీతములను నవ్యప్రపంచమునకు అంజలిగ నివేదించి, రసజగత్తుయొక్క సౌందర్య శోభ నవఘళింప జేయుచున్నాడు.

ఈ త్రిమూర్తులు భారతవర్షమున ఏకకాలమునందు ప్రభవించి, విశ్వకల్యాణ గీతమును ముక్తకంఠములతో నాలపించుట ఈశ్వరుని నవ విధానము గాక మరియేమగును ?

భారత సభ్యత విశిష్ట లక్షణములు గలదనుట సత్యము. కాని ఇది ప్రత్యేకముగ ఏ భూభాగపు ఎల్లల మధ్యను బంధింపబడునది కాదు. ఏ జాతీయ సంప్రదాయమునందును ఇముడునది కాదు. అది సత్యమువలె నిత్యమై, విశ్వవ్యాప్తమై వెలుగొందుచు, భరతవర్షము జగద్గురు పీఠముగ నుండుటకు దగిన సంస్కార యోగ్యతను, జ్ఞానబలమును ఒసగుచున్నది. ఈ గురుపీఠస్థానమునకీ త్రిమూర్తులకంటె అధికారు లెవరు ?

శ్రీ అరవిందుడు మర్త్యుని అమర్త్యునిగ జేయగల జ్ఞానబలమును, మహాత్ముడు ఆత్మశక్తియొక్క అమోఘత్వమును, శ్రీ రవీంద్రుడు ఆత్మసౌందర్యగరిమను అపూర్వరీతిని—రణకోలాహలమునందు మునిగి యున్న ప్రపంచము సహితము చెవియొగ్గి వినునటుల ప్రబోధింపు చున్నారు.

అరవిందుని దార్శనిక గ్రంథములు ఆంగ్లమున నుండుటచే విదేశములలో నొకింత ప్రచారవ్యాప్తిగాంచిననూ, దేశమునందు ఎక్కువగా బఠింపబడుటలేదు. మహాత్ముని అహింసాతత్వము కర్మయోగసంబంధమైన దగుటచే వారి సేవాతత్పరతయే ప్రజలకు ప్రత్యక్ష ప్రబోధమగు చున్నది. అరవిందుని దివ్యోపదేశములను సులభముగా తెనిగించ

వచ్చును. మహాత్ముని కార్యప్రణాళికను బ్రకటించి వారి అహింసా మహత్తును నెరుకపరచవచ్చును.

కాని రవీంద్ర కవిచంద్రుని కవితా మాధుర్యము ననువదించు టెట్లు? రవీంద్రుని రచనలు కొన్ని ఆంగ్లీకరింపబడినవి. కాని అతని కవితలోని సారస్యము వానియందు మచ్చుకైనను గానరాదు. రవీంద్రుని గ్రంథములు కొన్ని ఇదివరలో తెనిగింపబడినవి. అ అనువాదములు, మాతృకలకు కొన్నిమైళ్ల దూరములో నున్నవి. ఈ ప్రయత్నములను గాంచిన కవిత కనువాదము దుస్సాధ్యము అనిపించును. త్యాగరాజాచార్యుని రాగమాధుర్యమును ఎవరనువదింపగలరు? "ఈథర్'' ద్రావకము నొక సీసానుండి ఇంకొక సీసాలోనికి మార్చుటెంత దుస్సాధ్యమో, 'అభిజ్ఞాన శాకుంతల'మును ఆంగ్లీకరించుటంత కష్టసాధ్యమని మానియర్ విలియమ్సు వెనుక వ్రాక్రుచ్చియున్నాడు.

* * *

గోపాలరెడ్డిగారు శాంతినికేతన పట్టభద్రులు. రవీంద్రుని ప్రియ శిష్యులు. వంగభాషాకోవిదులు. రవీంద్రుని కవితా మాధుర్యము నెటులైన సోదరాంధ్రులకు జవిచూపవలెనని ఎంతకాలమునుండియో ఆవేదన పడు చుండిరి. దాని నెంతకాలము దాచియుంచగలదా కవితాహృదయము?

నేడు—సాహసమే కానిండు—ముందుగ రెండు నాటికలను ఆంధ్రలోకమునకు బ్రసాదింప సమకట్టిరి. కాని రవీంద్రుని భాష— ఆ కాలమున సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై యుండుటచే, ఆ భాగములను తెలుగు లిపిలో లిఖించిన, దాని మాధుర్యమును గొంతవరకు గ్రోల గల్గుదుము. రెడ్డిగారు సాధ్యమైనంతవరకు రవీంద్రుని పదముల కూర్పును, ప్రయోగముల రీతిని, శయ్యావైఖరిని నిలుప ప్రయత్నించిరి. ఇందు

మూలమున తెలుగు నుడికారమునకు గొంత కొరత వాటిల్లినను, రవీంద్రుని పలుకుబడిని మనకొకింత శ్రుతపరుపగలుగుచున్నారు.

రవీంద్రుని భాషా శైలి వానిదే కాని, అనుసృతమైనది కాదు. కవి నిరంకుశ ప్రభువు. అవ్యక్తమైన రసానుభవమును వ్యక్తపరచుటకు ప్రతిభాశాలియైన కవి తన భాషను తాను సృష్టించుకొనును. మానవుని స్వప్రయోజనముల కొరకు కల్పించుకొన్న వ్యావహారికభాష కవులకు జాలదు. మానవుని భాష అర్థముల బంధించుకొని వ్యావహారిక ప్రయోజన ములకొరకు సంకుచితమై, ఒక పరిమితిని బొందునని రవీంద్రుడే "నారద—వాల్మీకి" సంవాదమున బహురమ్యముగ వర్ణించినాడు. ప్రభాత శుభ్రభాషవలె, యామినీ శాంతివాణివలె, నక్షత్రముల నిశ్చల ధ్రువగానమువలె, దక్షిణ సమీరముల ఉచ్ఛ్వాసలవలె—తన భాషకూడ అర్థబంధముల నతిక్రమించి, ఏకస్రోతమున సంగీతతరంగముల మేళవించి, యౌవన విజయగానముల గావించవలెనని రవీంద్రుడు విశ్వవిపంచిని మ్రోయించెను.

వాల్మీకి ముఖతః ప్రతిధ్వనింపజేసిన ఈ దిగువ వాక్యములు రవీంద్రుని భాషాసంపదను చెప్పకయే చెప్పును—

"మానవుని జీర్ణవాక్యములకు నా ఛందము నవస్వరముల నొసగి, ఉద్దామ సుందరగమనము నొనగూర్చి, పక్షవంతమగు అశ్వరాజసమముగ, అర్థబంధములనుండి తప్పించి, భావస్వతంత్రలోకమున గొందొకదూరము గొంపోగలదను నాశ్వాసమున నా చిత్తము దేలుచున్నది."

* * *

రవీంద్రుని కౌమారదశలో రచించినవి రెండు—కచదేవయాని, చిత్రాంగద—నాటికలు. వసంతఋతు సమాగమమున, యౌవన విలాస

సంపద లొక్కుమ్మడి యెట్లు విజృంభించి, ఉన్మత్తత కలిగించునో, అట్టి "కైపే" ఈ నాటికలును కలిగించును.

ఆనాడు రవీంద్రుడు కేవలము రసోన్మాదుడు. మత్తేభమువలె కృతోద్యానవనముల విహరించి, కమల కాసారములలో అవిచ్ఛిన్నముగ నీదులాడుచు, హస్తరంధ్రముల నీరెక్కించి, పూరించి, వియత్పథంబున విరియజిమ్ముచూ, కోమలాట్టహాసము గావింపు నొకతూరి ;—మరి ఒకమారు, లతానికుంజముల విదలించి, కుసుమ సంతతులను రాలించి, మూగిన మధుప సంతతులను అదరించి, బెదరించి, ఆనంద రసోన్మత్తుడై అతిశయించును.

మరి ఒకమారు పర్వతసానువులపై నెగబ్రాకి, అచ్చట స్వైర విహార మొనరించు అప్సరాంగనల పూవుబెడదల సాధ్వసము రగిలించి విహ్వాలుడవును—ఇంకొకతరి తన మత్తకుంభముతో చందనతరువులపై బడి పోరాడి దిక్కు దిక్కులకు పరిమళమును విరజిమ్మి క్రీడించును.

మరి ఒకప్పుడు పర్వత శిఖరములపై శాంతిధ్యాననిమగ్నులైన తపోధనులను సమాధులనుండి అల్లన మేల్కొలిపి వారి జితేంద్రియత్వ మును బరీక్షించును.

ఇంకొకమారు పర్వతసానువులనుండి దుమికి కేరింతలాడుచు జరజర పల్లెల పూరి గుడిసెలముందు ధూళి ధూసరితములైన కోమల శరీరములతో చిందులాడుకొను పిల్లగాండ్ర నెత్తి వీపుపై నిడుకొని, గంతులువేయుచు ఏ వాత్సల్యరసజగత్తుకో మోసికొని పోవును—

అయ్యది భావోన్మాదక్రీడ, రసావేశావస్థయందలి చిద్విలాసము. భూమిని స్వర్గమును ఐక్యపరచి మానవుని దేవపీఠమున ఆసీనుని చేయగల సాధనామహిమ అది.

పవిత్ర భరతవర్షమున తత్వజ్ఞులు, యోగులు, శిల్పులు, కవులు, కళాభిజ్ఞులు ఏకశ్రేణికి చెందిన ద్రష్టలు !—స్రష్టలు. వారి ఉపకరణములు భిన్నములు కాని, లక్ష్యమునందు ఒకటే సిద్ధి—అద్వైతసిద్ధి.

రవీంద్రుని రచనామృతమును గ్రోలగల్గిన శ్రీమంతులు ఆనంద భోగులు కాకుండ నెట్లుండగలరు ? శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారు ఈ ప్రథమ కుసుమములతోబాటు, క్రమక్రమముగ రవీంద్రుని ఇతర రచనలను కూడ ఆంధ్రలోకమునకు అందించి విశ్వభారతి పూజను వ్యాపన మొనర్చెదరు గాక !

ఆగస్టు ౧౯౪౪ }
బందరు }

ముట్నూరి కృష్ణారావు

కచ - దేవయాని

(బెంగాలీలో "బిదాయ్ అభిశాప్")

మాతృక
౧౮౯౩

తర్జుమా
జూలై ౧౯౪౩

English
KACHA and DEVYANI
in
THE FUGITIVE

కచ - దేవయాని

[దేవతలచే నియతుడై, బృహస్పతి పుత్రుడు కచుడు దైత్యగురువు శుక్రాచార్యులయొద్ద సంజీవనీ విద్యను గడించు నిమిత్తము, వారికడకు వెళ్లును. అచ్చో, సహస్రవత్సరములు గడిపి, నృత్యగీతావాద్యములద్వారా శుక్రదుహిత దేవయాని మనస్సును రంజింప జేయుచు, తాను వచ్చిన కార్యమును పూర్తిచేసికొని, కచుడు దేవలోకమునకు తిరిగిపోవును. దేవయానినుండి వీడ్కోలు గైకొను సమయమున కచుడు - దేవయాని]

కచుడు

ఆజ్ఞనొసగుము, దేవయానీ, దేవలోకమునకు దాసుడు పయనమైనాడు. నా గురుగృహవాసము నేటితో సమాప్తము. చిరకాలముగ నేను నేర్చినవిద్య, మేరు శిఖర శిరమున అక్షయ కిరణములతో ప్రకాశించు సూర్యుని మాడ్కి ఉజ్వలరత్నమై, హృదయమును జాజ్వల్యా వంతముగ చేయునటుల ఆశీర్వదింపుము.

దేవయాని

మనోరథము సిద్ధించినది. ఆచార్యులవద్ద దుర్లభ విద్యను సంపాదించితివి. నీ సహస్రవత్సర దుస్సాధ్యసాధన పూర్తియామెను. మనమున నీవు అభిలషించునది మరెద్దియు లేదా? ఆలోచించి చూడుము.

కచుడు

మరేద్దియు లేదు.

దేవయాని

ఏమియు లేదా? అయినను మరొకతూరి హృదయ సీమాంతము వరకు చొచ్చి, వెదకి తేరిపారచూడుము. కుశాంకురసమముగ అల్పమై, దృష్టికి అగోచరమైనను, తీక్ష్ణతమమైన ఏదేని వాంఛ నీ అంతర ప్రాంతమున దాగియున్న దేమో చూడుము.

కచుడు

నేడు కృతార్థతాభరితమైయున్నది నా జీవితము. సులక్షణా, నాలో ఎచ్చటను ఎట్టి దైన్యమును, శూన్యమును లేవు.

దేవయాని

అటులైన ముల్లోకములలో నీవు సుఖివి. ఉచ్చ శిరమున గౌరవము వహించి, నిజకర్తవ్య పులకిత మనమున ఇంద్రలోకమునకు చనుము.

స్వర్గపురమున ఆనందస్వాగత ధ్వానములు చెలరేగ గలవు.

మనోహరస్వరమున మంగళశంఖము మ్రోగగలదు. అప్పుడే వికసించిన నందన మందార మంజరులచే

సురాంగనాగణములు నీ శిరమున పుష్పవర్షముల కురిపింప గలరు.

స్వర్గపథమున కలకంఠమున అప్సరసలు, కిన్నర నారీమణులు గీతముల నాలపించుచు మంగళ హారతుల నొసగగలరు....అయ్యో, విప్రకుమారా, విదేశమున, విజనమున సుకఠినమగు అధ్యయనమున నీ దినముల బహు క్లేశముతో గడిపితివి!

సుఖమయమగు గృహమును స్మరణకు తెచ్చుటకును, ప్రవాసవేదనను నివారించుటకును ఇచ్చట ఎవరును లేకపోయిరి.

దరిద్రకుటీరమున నున్న వెల్ల నొసగి, యథాసాధ్యముగ అతిథిని పూజించితిని. కాని స్వర్గసుఖము నెటుల పొందగలవు? సురలలనల అనిందిత ముఖములు ఏవి ఇచ్చోట?

సుఖస్వర్గమునకు తిరిగి చనినపిదప, ఆతిథ్య అపరాధములు నీ స్మరణయందు ఉండకుండును గాక యని మనమున మిక్కిలి ఆశించుచున్నాను.

కచుడు

సుకళ్యాణమైన హాసముతో ప్రసన్నమగు వీడ్కోలు నియ్యవలె సుమా ఈ దాసునకు.

దేవయాని

హాసమా! అయ్యో సఖుడా, ఇది స్వర్గపురి కాదు.

పువ్వును పురుగువలె, ఇచ్చట కోరిక చిత్తమును తొలచుచుండును.

నిరాశచే అవమానిత భ్రమరము ముకుళిత పద్మమును చుట్టి మాటిమాటికి తిరుగుచుండురీతి, వాంఛ వాంఛిత విషయమునకై తహతహలాడుచుండును.

ఇచ్చటనుండి సుఖము వెడలిపోయిన పిదప, స్మృతి ఏకాకిగ కూర్చొని, శూన్యగృహమున దీర్ఘ శ్వాసముల విడుచుచుండును.

ఇచ్చో హాసములు అంత సులభములు కావు.

మిత్రమా, పొమ్ము, వృథా కాలయాపనచే ఏమి లాభము! దేవతలు నీ ఆగమనమునకై ఎదురుచూచుచు కంఠముల చాచియున్నారు.

—వెడలిచనుచున్నావా? రెండు మాటలతోనే సకలము సమాప్తమాయెనా?

దశ శతవర్షముల పిదప, ఇదేనా వీడ్కోలు?

కచుడు

దేవయానీ, నా అపరాధ మెద్ది?

దేవయాని

అయ్యో, ఈ అరణ్యభూమి సహస్ర వత్సరములుగ శీతల మనోహరచ్ఛాయల నొసగినది. పల్లవ మర్మరధ్వానులచే పులకిత మొనర్చినది. విహంగ కలకలారవములచే చిత్తమును హరించినది.

దీనిని నేడు ఇంత సునాయాసముగ వదలి వెళ్లు చున్నావుగదూ!

తరురాజి మ్లానమైనటుల కాన్పించుచున్నది.

అదో చూడుము, నేటి వనచ్ఛాయలు శోక స్నిగ్ధ ములై, మరింత నల్లదనమును దాల్చినవి. వాయువులు క్రందనధ్వానుల చేయుచున్నవి. శుష్కపత్రములు దుఃఖ బాష్పములవలె రాలి పడిపోవుచున్నవి.

నీవుమాత్రము, నిశాంత సుఖస్వప్నమురీతి, అధర పల్లవములమధ్య సిత మందస్మిత సుమములు వికసించుచుండ, ఆనందమున వెడలుచున్నావు.

కచుడు

దేవయానీ, ఈ వనభూమిని నేను మాతృభూమిగ గణించుచున్నాను. ఇచ్చట నాకు పునర్జన్మ కలిగినది. దీని యెడల నాకు ఎట్టి అనాదరమును లేదు. చిరప్రేమభరితు డనై శాశ్వతముగ దీనిని స్మరించుచుండెదను.

దేవయాని

ఇదో వటవృక్షము, అనుదినము ఆవులమందల మేపుచువచ్చి, మధ్యాహ్నపు వేడిఎండవేళల దీనిక్రింద పరుండి నిద్రించెడివాడవు.

అతిథివాత్సల్యభావమున, ఈ తరువు బడలిన నీ శరీరముపై దీర్ఘచ్ఛాయల పరచి, నీకు సుఖనిద్ర కలుగ చేసెడిది. తళతళ మెరయు పల్లవదళములచే మృదుస్వరమున వీచెడిది.

సఖుడా, పోయి కొంతసేపు ఈ పరిచిత తరుతలమున కడసారి కూర్చుండి, ఈ స్నేహచ్ఛాయల జిలిబిలి పలుకుల విని పొమ్ము.

రెండు క్షణములు ఉండి వెడలుము. ఆ విలంబనచే నీ స్వర్గమునకు ఎట్టి నష్టమును చేకూరదు.

కచుడు

ఈ చిరపరిచిత స్నేహితగణములు నా నిర్గమనకాలమున అభినవములా యనునట్లు తోచుచున్నవి.

విడచి వెడలిపోవు ప్రియమిత్రుని బంధించుటకై అన్నియు వ్యగ్రస్నేహమయములై, అధికములగు నూతన బంధనజాలముల పన్నుచున్నట్లున్నవి.

అంతిమ ప్రార్థనల కావించుచున్నవి. అపూర్వ సౌందర్యరాశిని కన్బరచుచున్నవి.

వృక్షరాజమా, ఆశ్రితజనమిత్రమా! ఇదే నమస్కరించుచున్నాను. ఎందరో పాంథులు నీ నీడలయందు కూర్చొన గలరు!

ఎందరో విద్యార్థులు, ఎన్నో దినములు దట్టముగ అలముకొన్న నీ పచ్చని శాఖావితానముక్రింద, నిర్జనమున నిశ్శబ్దముగ తృణాసనమున కూర్చుండి, పతంగ మృదు గుంజన స్వరముల ఆలకించుచు, నావలెనే అధ్యయనము చేయగలరు!

ప్రాతఃస్నాన మాచరించి, ఋషిబాలకులు తడిబట్టల నీ శాఖలపై ఎండవేసికొందురు! గోపబాలకులు మధ్యాహ్న వేళల ఆడుకొందురు.

ఒహో! వారందరిమధ్య ఈ నీ చిరకాల మిత్రుడును నీ స్మరణయందు విరాజిల్లుచుండుగాక.

దేవయాని

మన హోమధేనువును మనస్సునం దుంచుకొనుము. స్వర్గసుధను పానముచేసి, గర్వమున ఈ పునీత గోమాతను మరువకుము.

కచుడు

సుధకన్న సుధామయములు దీని క్షీరములు. మాతృరూపిణి శాంతిస్వరూపిణి శుభ్రకాంతిపయస్వినియగు దీని దర్శించిననే పాపక్షయ మగును.

ఆకలి దప్పుల అలసటల సరకుగొనక దీనిని సేవించితిని.

గహన కాననముల, శాద్వలములగు స్రోతస్వినీ తీరముల, దీర్ఘదినములు దీనిని వెంబడించి నేనును తిరుగుచుంటిని! చూపుమేరవరకు స్నిగ్ధకోమల తృణరాశి పరచియుండ నిమ్నతటముల తనకు యిష్టమువచ్చినటుల తుష్టిగ మేసి, అలసత్వమున స్థూలశరీరముతో ఒక తరుతలమును మెల్లగచేరి, పచ్చిక పరుపుపై పవళించి, చాలసేపువరకు నెమ్మదిగ నెమరువేయుచుండెడిది.

మధ్యమధ్య కృతజ్ఞతాసూచకములైన శాంత దృష్టులు గాఢస్నేహపూరితములైన నేత్రములనుండి ప్రసరించుచుండ, నా దేహమును లేహన మొనర్చెడిది.

ఆ స్నిగ్ధ అచంచలదృష్టి, ఆ పరిపుష్ఠ శుభ్రతనువు, ఆ నిగనిగలాడు వాలము సదా జ్ఞప్తియందుండగలవు.

దేవయాని

ఇంకను జ్ఞప్తియుంచుకో మన కలస్వని స్రోతస్విని వేణుమతిని.

కచుడు

దానిని మరువజాలను. వేణుమతీ, ఎన్ని కుసుమిత కుంజముల దాటి, మధుకంఠమున ఆనందిత కలగానమును గైకొని, జనపద వధువువలె వడివడి అడుగులతో నడచుచు వచ్చి, ఎన్నియో శుశ్రూషల కావించుచున్నావు!

నిత్యము శుభముల నొసగుటయే వ్రతముగా కలదియై, నా ప్రవాస సమయమున నాకు ప్రాణస్నేహితురాలైనది.

దేవయాని

అయ్యో, చెలికాడా, ఈ ప్రవాస సమయమున, నీ పరగృహవాస దుఃఖమును మరపించుటకై రాత్రింబవలు మనమున యత్నించుచుండిన, ఇంకెవతయైన సహచరి నీ పార్శ్వమున నుండెనా ?

—హా, నా ప్రారబ్ధమా!

కచుడు

చిరజీవితముతో ఆపె నామము అల్లుకొని యున్నది.

దేవయాని

మనస్సున ఉన్నదా తొలుత నీవు ఇచ్చటికి వచ్చిన దినము!

తరుణ అరుణుని విధమున కిశోర బ్రాహ్మణుడవు. గౌరవర్ణ తనువుపై నిగనిగలాడు కాంతి మెరయుచుండ, చందన చర్చిత ఫాలతలముతో, కంఠమున పుష్పమాలను వహించి, చీనాంబరములను ధరించి, అధర నయనముల ప్రసన్న సరళహాసములు ఒలుకుచుండ, అచ్చో పుష్పవనమున వచ్చి నిలువబడితివి.

కచుడు

నీవు అప్పుడే స్నానమాచరించి, దీర్ఘ ఆర్ద్ర కేశజాలములతో, జ్యోతిస్నాతయగు ఉషోమూర్తివోలె నవశుక్లాంబరము ధరించి, పూలబుట్టను కైనిడి, పూజకొరకు ఒంటరిగ పువ్వులు కోయుచుంటివి.

'ఈ శ్రమ నీకుతగదు, అనుమతి ఇమ్ము, దేవీ, పుష్పముల నేను కోసితెచ్చెదను' అని వందనమొనర్చి పలికితిని.

దేవయాని

నేను సవిస్మయముగ, అప్పుడే నీ పరిచయమును అడిగితిని. 'మీ తండ్రివద్ద శిష్యుడనగుటకు మీ ద్వారమునకు

వచ్చియున్నాను, నేను బృహస్పతి పుత్రుడను' అని వినయ ముగ చెప్పితివి.

కచుడు

దానవ గురువు స్వర్గబ్రాహ్మణుని తిరిగి పంపివేయు నేమోయని డెందమున సందేహ మొదవెను.

దేవయాని

నేను తండ్రియొద్దకువెళ్లి 'పితృదేవా, మీ చరణ ములకడ భిక్ష యొకటి కలదు' అని నవ్వుచు నుడివితిని.

ప్రీతితో ప్రక్కన కూర్చుండబెట్టుకొని, చేతులతో నా తలను నివురుచు 'నీకు ఇయ్యరానిది ఎద్దియు లేదు, బిడ్డా' అని శాంత మృదువచనములతో అనెను.

'బృహస్పతి పుత్రుడు మీ సన్నిధికి వచ్చియున్నాడు, అతనిని మీ శిష్యునిగ అనుగ్రహింపుడు. ఇదే నా ప్రార్థన' అని అంటిని.

—ఇదంతయు జరిగి నేటికి ఎంత కాలమాయెను! అయినను నిన్న మొన్న విషయమువలె నున్నదిగదా!

కచుడు

దైత్యులు ఈర్ష్యాభరితులై మూడుపర్యాయములు నన్ను వధచేసిరి. దేవీ, నీవు కనికరించి, నా ప్రాణములు తిరిగి వచ్చునటుల చేసితివి—ఈ విషయము నా హృదయ మున చిరకృతజ్ఞతను మేల్కొలుపుచుండును.

దేవయాని

కృతజ్ఞత! కృతజ్ఞతను మరచిపొమ్ము, ఎట్టిదుఃఖమును లేదు. నేనుచేసిన ఉపకారము బూడిదయై పోనిమ్ము. దానములకు ప్రతిదానముల నేను కోరుటలేదు.

పోనీ, సుఖస్మృతి మనమున ఈషణ్మాత్రమైన లేదా? ఆనంద సంగీతము నీ హృదయమునను వెలుపలను ఏనాడైన మ్రోగియుండిన, ఏ సంధ్యాకాలముననైన, అధ్యయన సమయమున వేణుమతీ తీరమున పుష్పవనమున కూర్చొనియుండ, అపూర్వ పులకరాశి నీ మనమున పొంగి అతిశయిల్లియుండిన, ప్రసూన పరిమళములభంగి నీ హృదయపు నిట్టూర్పులు సంధ్యా గగనమును పూచిన పొదరిండ్లను క్రమ్మి ఆక్రమించియుండిన, ఆ సుఖమునకు హేతువైన సంగతిని మనస్సునందుంచుకొనుము. కృతజ్ఞతను దూరముగ త్రోసివేయుము.

మిత్రమా, ఇచ్చట ఎవరైన పాడినపుడు నీ చిత్తమునకు సుఖము కలిగియుండిన, ఎన్నడైన ఇట్టి వస్త్రమును ఎవ్వరేని కట్టుకొని కాన్పించిన, నీ ప్రశంసావాక్యములు అప్రయత్నముగనే బయలువెడలి, హృదయము ప్రసన్నమగుచుండ నేత్రములు సంతృప్తిభరితములై అర్ధనిమీలితము లగుచుండ, 'ఈమె నేడు ఎంత సుందరముగా

ఉన్నది' అని మనమున తలపోసియుండిన, ఆ విషయముల నీ విరామవేళల సుఖస్వర్గధామమున జ్ఞప్తియుంచుకొనుము.

ఎన్నిపర్యాయములు, ఈ వనమున దిగ్దిగంతముల యందు, శ్యామ స్నిగ్ధ వర్ష నవమేఘరాసులు ఆషాఢ నీల జటలవలె మూగి క్రమ్మియుండ, అవిరళ వృష్టిజలధారలచే కర్మశూన్యమైన దినమున, గాఢకల్పనాభారముచే హృదయ ములు పీడింపబడెడివి.

ఇంకను ఎన్నిపర్యాయములు, అకస్మాత్తుగ వసంత మున బాధాబంధనహీనమును, ఉల్లాసతరంగములచే ఆకులమును యగు యౌవనోత్సాహము పొంగుచువచ్చి, కాకలీరవములచే ధ్వనితమగు ఆ ఆవేగప్రవాహము లతల యందు పర్ణములయందు పుష్పములయందు వనవనాంతర ములయందు వ్యాపించి, ప్రతి చిరుకెరటమునందును ఆనంద నృత్యమును లేవనెత్తెడిది.

ఎన్నెన్ని ఉషఃకాలములు, ఎన్ని పూర్ణిమలు, పుష్ప పరిమళములచే సాంద్రతరములైన అమావాస్యాంధకారములు ఈ వనమున నీ జీవిత సుఖదుఃఖములతో మిశ్రితములై చనినవో ఒకమారు తలపునకు తెచ్చుకొనుము.

వానిమధ్య చిరచిత్రరేఖలచే మనస్సున చిత్రించి, రంజింపగల ఏదేని ఒక్క ప్రాతఃకాలము, ఒక్క సంధ్య

వేళ, ఒక్క ఆనందరాత్రి, ఒక్క హృదయస్పందనము, ఒక సుఖము, ఒక ముఖము నీకు కాన్పించుటలేదా? కేవలము ఉపకారమేనా! శోభ కాదా, ప్రేమ కాదా, మరేమియు కాదా!

కచుడు

చెలీ, ఇకనున్నది వెలుపల ప్రదర్శింప వలనుపడనిది. అంతరమున రహస్యముగ రక్తముతో ప్రవహించుచున్న దానిని ఎట్లు బయట చూపగలను?

దేవయాని

మిత్రమా, తెలియును. కనురెప్పపాటున, ఎన్ని పర్యాయములు నీ హృదయము నా హృదయకాంతిచే చకితమైపోవుట నేను చూడలేదు! అందుచేతనే నేడు ఈ రమణికి యింతటి సాహసము.

—అటులైన ఉండిపొమ్ము. ఉండిపొమ్ము. ఇచ్చట నుండి వెడలకుము. యశోగౌరవముచే సుఖములేదు. ఇచ్చటనే వేణుమతీ తీరమున మనమిద్దరము అభినవ స్వర్గలోకమును సృజించెదము.

ఈ నిర్జనవనచ్ఛాయలతో, ఏకాంతము నభిలషించు పరస్పరశ్రద్ధలచే పెంపొందు, ఆవేశమున పరవశమును

చెందు హృదయ యుగళమును లీనముచేసి, ఇతరము లన్నియు విస్మరించెదము. చెలికాడా, నీగుట్టు నాకు ఎరుకయే సుమా.

కచుడు

కాదు, కాదు, దేవయానీ!

దేవయాని

నాకు తెలియదా నీ కల్లయగు కపటనాటకము? నీ హృదయమును నేను కాంచలేదా? ప్రేమ హృదయ మర్మముల అవగాహనము చేసికొనగలదని నీకు తెలియదా? వికసితపుష్పము పల్లవములమధ్య కప్పబడినను, దాని సౌరభ మును ఎచ్చట దాచగలవు?

ఎన్నిసారులు నీవు ముఖమును ఎత్తగనే, దృష్టిని సారించి చూడగనే, నా కంఠధ్వనిని నీవు వినగనే, చలిత వజ్రము తన జిగిబిగి కాంతులచే మెరయుచందమున, నీ హృదయము సర్వాంగములయందును కంపించిపోయెడిది! అదంతయు నేను చూడలేదా?

మిత్రమా, నీవు పట్టుబడినాడవు, అందుచే నీవు నా ఖైదీవి. నా పట్టును నీవు వదలించుకొనజాలవు.

ఆ ఇంద్రుడు ఇక నీ ఇంద్రుడు కాదు సుమా.

కచుడు

శుభ్రస్మితముఖీ! సహస్ర వత్సరములుగ, ఈ రాక్షస పురమున కావించిన సాధనయంతయు ఇందుకొరకా?

దేవయాని

ఏల కాకూడదు? ఈ జగత్తున విద్యకొరకేనా జనులు దుఃఖముల సహించుట? రమణికై మహాతపముల నెవరును కావించియుండలేదా? సంవరుణుడు తపతిని సతిగా పొంద కోరి, ప్రఖర సూర్యునివైపు చూచుచు, అనాహారమున, కఠోరసాధనలెన్నియో కావించియుండలేదా?

అయ్యో, విద్యమాత్రమేనా దుర్లభము. ప్రేమ ఇచ్చో అంత సులభమా? సహస్రవత్సరములుగ ఏ ధనముకొరకు నీవు సాధన యొనర్చితివో, అది నీకే తెలియదు.

విద్య ఒకవైపున, నేను మరొకవైపున వేచియుండ కొన్నిసమయముల నన్ను, మరికొన్నివేళల దానిని ఉత్సుక ముతో అభిలషించితివి. నీ అనిశ్చిత చిత్తము రెండింటిని అత్యంత యత్నమున, రహస్యముగ ఆరాధించుచుండినది. నేడు మేమిద్దరము ఒకే దినమున నీచే వరింపబడుటకై ఎదుట నిలిచియున్నాము.

—మిత్రమా, నీకు ఇష్టమున్నదానిని వరింపుము. సరళసాహసమున 'విద్యయందు సుఖములేదు, యశస్సుచే సుఖము కలుగదు, దేవయానీ, నీవే నా ఆకాంక్షల పరమావధివి, మూర్తీభవించిన సిద్ధివి, నిన్నే నేను వరించితిని' అని నీవు చెప్పిన తప్పిదములేదు నష్టమురాదు లజ్జయు పడరాదు.

ప్రాణసఖా, రమణీమనము సహస్రవర్షముల సాధనాధనమని తెలిసికొనుము.

కచుడు

శుభాంగీ, మహాసంజీవినీ విద్యను సంపాదించి, దేవలోకమునకు తిరిగి వచ్చెదనని దేవసన్నిధానమున శపథమొనర్చితిని. అందులకనియే నేను ఇచ్చటికి వచ్చితిని. ఆ శపథము నా హృదయమున సదా మేల్కొని, నన్ను హెచ్చరించుచుండును. ఆ ప్రతిజ్ఞ పూర్ణమాయెను. నా జీవితము ఇంతకాలమునకు చరితార్థమాయెను. నేడు నేను దేనిని స్వార్థమునకై కోరుటలేదు.

దేవయాని

ఛీ, మిథ్యాభాషి, విద్యనుమాత్రమే కోరియుంటివా? గురుగృహమునకువచ్చి, కేవలము విద్యార్థిరూపమున, ఏకాంతమున శాస్త్రగ్రంథములపై కన్నుల నిగుడ్చి, రాత్రిం

బవలు అధ్యయననిమగ్నుడవై యుంటివా? ఇతరముల అన్నిటియెడ నీవు ఉదాసీనుడవా?

అధ్యయనశాలను వదలి, వనవనాంతరముల భ్రమ్మరి పుష్పముల ఏరితెచ్చి మాలగా అల్లి, వికసితస్మితవదనముతో ఈ విద్యాహీనకు ఏల బహూకరణమొనర్చెడివాడవు? ఇది యేనా నీ కఠోరవ్రతము! ఈ నీ వ్యవహారము విద్యార్థికి ఉచితమైనదేనా?

ప్రభాతమున నీవు అధ్యయనము చేయుచుండ, శూన్యమగు పూలబుట్టను చేబూని నవ్వుచువచ్చి నిలువబడెడి దానను; గ్రంథముల ఆవలత్రోసి, లేచివచ్చి శిశిరసిక్త ప్రఫుల్లకుసుమరాశిచే నన్ను ఏల పూజించెడివాడవు?

అపరాహ్ణవేళ, తరువులకు నీరుపోయు తరి, నేను బడలియుండుటను కాంచి, ఏల అనుగ్రహించి, జలముల తోడి తెచ్చి ఇచ్చెడివాడవు?

పాఠముల పరిత్యజించి, ఏల నా హరిణ శాబకమును పాలనమొనర్చెడివాడవు?

ప్రేమభరిత నయనములపై, స్నిగ్ధచ్ఛాయామయము లగు దీర్ఘపక్ష్మములు వ్రాలువిధమున, సంధ్యావేళల నదీ

తీరములపై, అంధకారరాసులు నిశ్శబ్దముగ ఆవరించు సమయముల, స్వర్గమునుండి నేర్చుకొనివచ్చిన శ్రావ్యసంగీతమును ఏల వినిపించెడివాడవు?

విద్యను సేకరించుటకై వచ్చి నా హృదయమును స్వర్గచాతురీజాలమున ఏల హరించితివి? ఇప్పుడు తెలిసినది, నన్ను వశపరచుకొని తండ్రిగారి హృదయమును ప్రవేశింప గోరితివి.

రాజదర్శనముచేసి, మనోరథమునుపొంది, ద్వారపాలకుని హస్తమున తన మనస్సంతోషమున ఒకటి రెండు దీనారములు ఇచ్చిపోవువాని చందమున, నీవు కృతకార్యుడవై, నేడు నాకు కొంత కృతజ్ఞతను చూపి వెడలిపోవుచున్నావు.

కచుడు

సూక్ష్మజ్ఞానమున ఇట్టి విపరీత వ్యాఖ్యలా! ఓ అసహనశీలనారీ, సత్యమును వినుటచే ఏమిసుఖము? ధర్మమునకే ఎరుక, నే నెన్నడును మోసగించి యుండలేదు. అకపట ప్రాణమున ఆనందహృదయముతో నీకు సంతోషము కలుగచేయుచు సేవచేసియుండుటచే అపరాధము చేసియుంటినేని, దానికి విధియే శాస్తి నొసగుచున్నాడు. అది మనస్సుననే దాగి ఉండకలదు, దాని విషయమై నేనేమియు చెప్పను.

మూడు లోకములలో ఎవరికిని ఉపయోగపడని, కేవలము నా స్వాంతవిషయమేమైన దానిని వినుటచే ఏమి లాభము? ప్రేమించితినో లేదో, ఆ తర్కము నే డేల? నా ముందున్న కార్యమును నేను సాధించెదను.

స్వర్గము ఇక స్వర్గముగా నాకు తోచకపోయినను, పొడువబడిన జింకపోలిక, దూరవనతలమున చిత్తముపొర్లి పొర్లి, కొట్టుకొని కొట్టుకొని చావనున్నను, సర్వకార్యముల యందును నా దగ్ధప్రాణమున చిరతృష్ణ రేగి ప్రబలియుండినను, సుఖశూన్యమగు స్వర్గధామమునకు వెడలియే తీరవలసి యున్నది.

దేవతలకందరికిని సంజీవనీ విద్యను నేర్పి, నూతన అమరత్వమును నేను స్థాపింపగలిగినపుడే, నా జీవితము సార్థకము. దానిపూర్వము నా సుఖములను నేను కోరను. క్షమింపుము నన్ను, దేవయానీ, నా అపరాధములను క్షమింపుము.

దేవయాని

నా మనమున క్షమగూడ మిగిలియున్నదా! కర్కశుడా, ఈ నారీచిత్తపల్లవమును కులిశ కఠోరము ఒనర్చితివిగదా! సర్వదుఃఖశోకముల దూరముగ త్రోసి, సగౌరవముగ నిజ కర్తవ్యపులకమున నీవు స్వర్గలోకమునకు చనియెదవు.

నాకు ఏమి పని ఉన్నది? నా వ్రతము ఎద్ది? చితికి పోయిన నా నిష్ఫల జీవితమున ఏమి మిగులును? దేని గౌరవము?

ఈ వనమున స్నేహితులెవరులేక, లక్ష్యహీననై, అవనతశిరమున, ఒంటరిగ చతికిలబడి కూర్చొనియుందును. ఏ వైపునకు నేను కన్నుల త్రిప్పి చూచినను, వేలకొలది స్మృతికంటకములు చురుకుగ గ్రుచ్చుకొనుచుండును. అతి క్రూరమగు లజ్జను నా వక్షమున దాచికొనుటచే అది మాటి మాటికి నా హృదయమును కరచుచుండును.

ఛీ, ఛీ, ఎచ్చటనుండి ఏతెంచితివి మమతలేని పథికుడా! నీ కాలమును వెళ్లబుచ్చుకొను నెపమున, నా జీవితచ్ఛాయలందు, కొంతసేపు కూర్చొని, పువ్వులనువలె నా బ్రతుకు సుఖములను కోసి తీసికొని, ఒక సన్నని దార ముతో మాలనల్లితివి.

వెడలిపోవు సమయమున ఆ మాలను మెడలో వేసి కొనక, అవహేళనమున ఆ సన్నని దారమును ముక్కలు ముక్కలుగ త్రెంచి పారవైచితివి. ఈ జీవితమహిమా సమస్తమును దుమ్ములో జీరాడునటుల చేసితివి.

ఇదో, నీపై నా శాపము; ఏ విద్యకొరకు నన్ను నిర్లక్ష్యమొనర్చితివో, ఆ విద్య నీకు సంపూర్ణముగ వశము

కానేరదు. నీవు దాని భారమును మాత్రము మోయు చుందువు; దానిని నీవు ఎన్నడును అనుభవింపజాలవు. నేర్పింపగలవు, కాని ప్రయోగింప వలనుపడదు.

కచుడు

దేవీ, నేను వరము నొసగుచున్నాను. సర్వాగ్లానుల విపులగౌరవమున మరచి, సుఖముగ నుందువుగాత!

చిత్రాంగద

మాతృక

సెప్టెంబరు ౧౮౯౧

తర్జుమా

జూలై ౧౯౪౩

English
"CHITRA"

చిత్రాంగద

ఇతర భారతీయ భాషలలోకే కాక, ఈ క్రింది యిరోపీయ భాషలలోనికి అనువదింపబడెను.

ఇంగ్లీషు (౧౯౧౩)
జర్మన్ (౧౯౧౪)
పోర్చుగీస్ (౧౯౧౪)
ఇటాలియన్ (౧౯౧౬)
స్పానిష్ (౧౯౧౯)
రష్యన్ (౧౯౨౪)
లట్వియన్
హంగేరియన్
హిబ్రూ

సూచన

శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకూరు

అనేక వత్సరములకృతము రైలులో శాంతినికేతనమునుండి కలకత్తాకు వెళ్లుచుంటిని. అప్పుడు చైత్రమాసమని తలచెద. రైలులైనుకు ప్రక్కప్రక్క పిచ్చిచెట్ల అడవిలో ఊదా పచ్చని తెల్లనిరంగుల పువ్వులు విరివిగ పూచియుండెను. చూడగా చూడగా, కొంతకాలమునకు తర్వాత ఎండలు ముదిరి, పువ్వులు తమరంగుల ఎండమావులతో మాయమైపోగల వను తలంపు మనస్సునకు వచ్చెను. అప్పుడు గ్రామముచుట్టు, మామిడి చెట్ల కొమ్మకొమ్మకు పిందెలు పుట్టును. తరుప్రకృతి తన అంతర నిగూఢ రసముయొక్క స్థిరపరిచయమును ఫలసంపత్తియందు ఇయ్యగలదు. దానితో కూడ ఎందులకో తెలియదు, హఠాత్తుగ సుందరయువతి తన యౌవన మాయతో తన ప్రేమికుని హృదయమును మరపించునటుల అభిప్రాయ పడిన, సౌభాగ్యపు ముఖ్యాంశమున భాగమిచ్చు తరుణమున తన సురూప మునే తన సవతియని నిందించవచ్చును అనెడి తలంపు వచ్చెను.

ఇది ఆమె బయటివిషయము. క్షణికమోహ విస్తరణద్వారా జీవిత ఉద్దేశ్యమును సిద్ధిపొందుటకు ఋతురాజు వసంతునికడ పొందిన వరము. దాని అంతరమున చారిత్రశక్తియే యుండిన, మోహముక్తమగు శక్తియొక్క దానమే, ఆమె ప్రేమికుని పక్షమున మహత్తరలాభము, జీవితయుగళ జయయాత్రయందు సహాయమును అగును. ఆ దానమే ఆత్మయొక్క నిశ్చల పరిచయము; దీని పరిణామమున క్లాంతిలేదు, సమాప్తిలేదు. అభ్యాస

ధూళీ ప్రలేపముననూ, దాని ఉజ్వలతకు మాలిన్యములేదు. ఈ చారిత్రకశక్తి జీవనపు యదార్థ సంపత్తి. నిర్మమ ప్రకృతియొక్క సద్యో ప్రయోజనములయెడ అది ఆధారపడియుండదు. అనగా దీని మూల్యము మానవికము, ప్రాకృతికము కాదు.

ఈ భావమును నాట్యరూపమున ప్రకాశింప అభిలాష అప్పుడే కలిగెను. దానితో కూడనే మహాభారత చిత్రాంగద కథ మనస్సునకు వచ్చెను. ఈ కథ రూపాంతరమున నా మనస్సుతో కూడి అనేక దినములు ప్రచ్ఛన్నముగ నుండినది. కడపటికి వ్రాయు ఆనంద అవకాశము ఒరిస్సాలో పాండుయావనమున ఒక ఏకాంత పల్లెయందు దొరకినది.

భూమిక

ప్రభాతపు ప్రథమ కాంతి అరుణ వర్ణదీప్తులచే ఆవృతము.
అర్థసుప్త చక్షువులపై దాని తొలి ప్రేరణ తగులును.
తుదకు, రక్తిమ ఆవరణను భేధించి, తన నిరంజన శుభ్రతయందు
అది సముజ్వలమై జగత్తున జాగృతమగును.

* * *

అటులనే, సత్యపు ప్రథమ ఉపక్రమణ అలంకారముల పైతళుకులలో
వర్ణవైచిత్రములలో;
దాని ఆకర్షణ అసంస్కృతచిత్తమును విహ్వల మొనర్చును
ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, ఆ బహిరాచ్ఛాదనలనుండి ఉన్ముక్తమైనపుడే
దాని పూర్ణవికాసము మనస్సువద్ద ప్రబుద్ధమగును.

* * *

ఈ తత్వమే చిత్రాంగద నాటకపు మర్మవిషయము
ఈ నాట్యగాథయందు కలదు.

ప్రథమమున, ప్రేమబంధనములు మోహావేశమున.
పిదప, దాని ముక్తి ఆ భ్రాంతినుండి
సహజసత్య నిరలంకృత మహిమయందు.

శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకూరు
(నృత్య నాట్య చిత్రాంగద భూమికారూపమున)

చిత్రాంగద

అనంగ ఆశ్రమము.

చిత్రాంగద, మదనుడు, వసంతుడు.

చిత్రాంగద

నీవేనా పంచశరుడవు?

మదనుడు

సమస్త నరనారీ హృదయముల వేదనాబంధనములచే ఆకర్షించి తెచ్చు మనసిజుడను నేనే.

చిత్రాంగద

ఏ వేదనయో, ఏ బంధనమో దాసికి తెలియును. నీ పదముల కడ ప్రణమిల్లుచున్నాను.

ప్రభూ, నీవు ఏ దేవుడవు?

వసంతుడు

నేను ఋతురాజును. జర, మృత్యు వను దైత్య ద్వయము నిమిష నిమిషమునకు విశ్వకంకాళమును బహిర్గత మొనర్ప యత్నించుచుండును. నేను వారి వెనుక వెనుక

వెంటాడి, అడుగడుగునను వారిని ఓడించుచుందును. రాత్రింబవలు అదే సంగ్రామము.

నేను అఖిలజనుల అనంత యౌవనమును.

చిత్రాంగద

భగవాన్, నీకు ప్రణామములు. దేవదర్శనముచే దాసి చరితార్థయాయెను.

మదనుడు

కల్యాణీ, ఎందులకై ఈ నీ కఠోర వ్రతము ? తపోవ్రత తాపమున యౌవనకుసుమమును శుష్కింపజేసి మలిన మొనర్చుచున్నావు! అనంగపూజకు కాదు ఈ విధానము.

నీవు ఎవ్వతెవు? భద్రాంగీ, నీ కోరిక ఎద్ది?

చిత్రాంగద

అనుగ్రహించిన నా వృత్తాంతమును వినిపించెదను. ప్రార్థనను తదుపరి తెలియపరచెదను.

మదనుడు

వినుటకై ఆతురపడుచున్నాము.

చిత్రాంగద

నేను చిత్రాంగదను. మణిపుర రాజకన్యను. తపస్సుచే సంతుష్టుడై, మా పితృవంశమున ఎన్నడును పుత్రిక

జన్మించకుండునటుల దేవదేవుడు ఉమాపతి వరమొసగెను. నేను ఆ మహావరమును వ్యర్థమొనర్చితిని. అమోఘమగు ఆ దేవవాక్యముకూడ మాతృగర్భమును చొచ్చి, నా దుర్బల ప్రారంభమును శైవతేజమున పురుషునిగ మార్చ జాలకపోయెను. అట్టి కఠినమగు నారిని నేను.

మదనుడు

అవును, అవును, వినియేయున్నాము. అందుననే నీ తండ్రి పుత్రసమానముగ నిన్ను పాలించుచున్నాడు. ధనుర్విద్యను రాజదండనీతిని నేర్పించెను.

చిత్రాంగద

అందుచే పురుషవేషమున స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు, యువరాజరూపమున రాజ్యకార్యముల నిత్యము నిర్వహించు చుండెదను. లజ్జాభయములు, అంతఃపురవాసములు నాకు లేవు. హావభావములు, విలాసచాతుర్యములు నాకు తెలియవు.

ధనుర్విద్యను నేర్చితిని. దేవా, నీ పుష్పధనువును నయనాంచలముల ఎటుల వంచి, ఎక్కుబెట్టవలయునో మాత్రము నేను నేర్చుకొనలేదు.

వసంతుడు

సునయనా, ఆ విద్యను ఏ నారియు నేర్చుకొనదు. నయనములు తమ కార్యమును తామే చేయగలవు. ఎవని వక్షమున అవి నాటునో, వానికే అవి అర్థమగును.

చిత్రాంగద

ఒకదినము పూర్ణానదీతీరమునందలి సాంద్రారణ్యమున ఒంటరిగ మృగాన్వేషణార్థము వెడలితిని. తరుమూలమున అశ్వమును బంధించి, మృగపదచిహ్నముల అనుసరించుచు, దుర్గమ కుటిల వనపథమున ప్రవేశించితిని.

ఝిల్లీ మంద్రస్వన ముఖరితమును, నిత్య అంధకార యుతమును, లతాగుల్మములచే గహనగంభీరమునగు మహారణ్యమున కొంతదూరము ముందుకు పోగా, సంకీర్ణ పథమును నిరోధించి భూతలమున శయనించియున్న, మలినవస్త్రధారియైన పురుషుని హఠాత్తుగ కాంచితిని. అవజ్ఞాస్వరమున లేచి జరిగిపొమ్మని గద్దరించితిని.—అతడు కదలలేదు, తిరిగి చూడలేదు.

పొంగి పొరలుచున్న రోషమున, ధనురగ్రభాగముతో అతనిని కొట్టితిని;— భస్మసుప్తమగు అగ్ని ఘృతాహుతిని పొంది, శిఖారూపమున రెప్పపాటు కాలములో

భగ్గున పైకిలేచు విధమున, సరళదీర్ఘదేహముతో ఒక్క-ముహూర్తమున శరవేగమున లేచి, నా సమ్ముఖమున నిలువబడియెను.

క్షణకాలమే నా ముఖమువైపు చూచెను—అతని రోషదృష్టి అంతలోనే అంతర్ధానమాయెను; నా బాలక మూర్తిని చూచికాబోలు, మనోహర కౌతుక గుప్త మృదుహాసరేఖ అతని అధరప్రాంతమున నాట్యమాడెను.

పురుషుల విద్యను నేర్చి, పురుషుల వేషమును ధరించి, పురుషులతో కలసిమెలసి యుండి, ఇన్ని దినములుగా ఏ విషయమును మరచియుంటినో, దానిని—నేను ఒక నారినను విషయమును—అతని ముఖమును తిలకించి, తనలోతాను నిమగ్నమై యున్న ఆ అటల మూర్తిని వీక్షించి, ఆ క్షణముననే మనస్సునకు తెచ్చుకొంటిని.

ఆ ముహూర్తముననే ప్రథమ పర్యాయము పురుషుని నా సమ్ముఖమున కాంచితిని.

మదనుడు

ఆ శిక్షణ నాది, శుభాంగీ; ఒక దినమున జీవిత శుభపుణ్యక్షణమున, స్త్రీలకు స్త్రీలమను చైతన్యమును,

పురుషులకు పురుషులమను భావమును నేనే కలుగజేయు చున్నాను. తదుపరి ఏమాయెను?

చిత్రాంగద

సభయ విస్మయకంఠమున 'ఎవడవు నీవు' అని అడిగితిని. 'నేను పార్థుడను, కురువంశజాతుడను' అను ఉత్తరమును వింటిని.

చిత్రప్రాయముగ నిలువబడి యుంటిని, నమస్కరించుటకును మరచితిని. ఇతడా పార్థుడు? నా ఆజన్మ విస్మయుడు? సత్యపాలనకొరకు ద్వాదశ వత్సరములు అర్జునుడు అరణ్యావాసము చేయుచు, బ్రహ్మచర్యమును పాలించుచున్నాడని వినియుంటిని.

ఇతడేనా ఆ పార్థవీరుడు? "నిజ భుజబలమున పార్థ కీర్తిని నిష్ప్రభ గావించెదను, అవ్యర్థమగు లక్ష్యమును సాధించెదను, పురుషుని ఛద్మవేషమున అతనితో సంగ్రామమును కోరి, నా ప్రతాప పరిచయ మొసగెద" నని ఎన్నెన్ని సారులు నా బాల్యదురాశచే మనస్సున తలచితిని. అయ్యో, తెలివితక్కువదానా, నీ దుస్సాహసము ఎచటికి పోయెను? అతడు నిలిచియుండిన భూమిపై నే నొక తృణదళమునై యుండి యుండిన, నాకున్న శౌర్యపరాక్రమములను ధూళిలో

కలిపి, అతని ఆ చరణతలముననే దుర్లభ మరణమును పొందెడిదానను.

ఏమి ఆలోచించుచుంటినో జ్ఞప్తిలేదు. వీరుడు వనాంతరాళమునకు నెమ్మదిగ వెడలిపోవుటను చూచితిని. ఉలికిపడి లేచితిని, ఆ క్షణముననే చైతన్యము ఉదయించెను, నన్ను నేను వందసారులు దూషించుకొంటిని. ఛీ ఛీ మూఢురాలా, సంభాషింపకపోతివి, మంచి చెడ్డల తెలిసికొనకపోతివి, క్షమాభిక్షను కోరకపోతివి, అనాగరికవలె తత్తరపడి నిలిచియుంటివి.

—వీరుడు అవహేళనమున వెడలిపోయెను. ఆ ముహూర్తముననే మరణించియుండిన, బ్రతికిపోయెడిదానను.

మరునాడు ఉదయమున పురుషవేషమును దూరముగ పారవైచితిని. రక్తాంబరమును ధరించితిని. కంకణ కింకిణి కాంచీభూషితనైతిని. అలవాటులేని అలంకారములు లజ్జచే మిక్కిలి సంకోచమున నా అంగముల కప్పుచుండినవి.

రహస్యముగ ఆ వనమునకు చని, అరణ్యములోని శివాలయమున అతనిని నేను చూచితిని.

మదనుడు

యువతీ, తర్వాత విషయమును చెప్పుము. నావద్ద సిగ్గును పడవద్దు. నేను మనసిజుడను. సకల మనో రహస్యములు నాకు తెలియును.

చిత్రాంగద

తర్వాత నే నేమి అడిగితినో, ఎట్టి ఉత్తరముల వింటినో సరిగ జ్ఞప్తిలేదు. భగవాన్, ఇక నన్ను ప్రశ్నించకుము. లజ్జ వజ్రాయుధమువలె విరిగి నా శిరముపై బడినను, నన్ను నూరువ్రక్కలుగ చేయజాలకపోయెను. నారినైయుండియు, అట్టి పురుషప్రాణము నాది.

నేను దుఃస్వప్న విహ్వాలుని పోలె, ఇంటికి ఎటుల తిరిగి వచ్చితినో నాకు ఎరుకలేదు. 'బ్రహ్మచర్యవ్రతధారిని నేను, పతియోగ్యుడను కాను, వరాంగనా' అను అతని కడపటి మాటలు, తప్తశూలములై నా కర్ణముల పొడువ ప్రారంభించెను.

పురుషుని బ్రహ్మచర్యమా! ఛీ ఛీ, దానినిగూడ కదలించి సడలించలేకపోతినే! మీనకేతూ, ఎందరెందరు ఋషులు, మునులు నారీపదములకడ తమ చిరార్జిత తపః ఫలముల అర్పించిరో నీకు తెలియును.

క్షత్రియుని బ్రహ్మచర్యమా!

ఇంటికి వెళ్లి, ఉన్న ధనుశ్శరములనెల్ల విరిచి పార వైచితిని. ఇంతకాలము నాకు గర్వధనముగ నుండిన కిణాంకితమగు ఈ నా కఠినబాహువును నిష్ఫలాక్రోశభరితనై దూషింప దొడగితిని. నారినై పురుషుని మనమును జయించ లేకపోయిన, నా విద్యయంతయు వృథయని, ఇన్నాళ్లకు తెలిసికొంటిని.

అబలయొక్క ఆ కోమల, మృణాల బాహుద్వయము ఈ నా బాహువులకన్న శతాధికమగు బలమును కలిగి యున్నది.

తన త్రస్త నేత్రపాతమున పురుషుల పరాక్రమ శక్తిని, తపస్తేజమును పరాభూతమొనర్చు, ముగ్ధ మూఢ క్షీణతనులత పరావలంబిత లజ్జాభయలీనాంగి యగు ఆ సామాన్యలలన ధన్యురాలు.

అనంగదేవా, నా దంభములనెల్ల ఒక్కనిముసమున అణచివేసితివి. విద్య బలము సమస్తము నీ పదానతము చేసికొంటివి. ఇప్పుడు నీ విద్యను నాకు నేర్పుము.

నిరస్త్రునికి అస్త్రములవలె, ప్రబలనగు నాకు అబలల బలమును ప్రసాదింపుము.

మదనుడు

నేను నీకు సాయమొనర్చెదను. శుభాంగీ, విశ్వ విజయియగు అర్జునుని జయించి బందినిచేసి, నీ సమ్ముఖమునకు కొనితెచ్చెదను. రాణివై, నీ ఇష్టానుసారము అతనిని శిక్షచే బహూకరింపుము. ఆ విద్రోహిని శాసనబద్ధుని కావింపుము.

చిత్రాంగద

నాకు సమయము చిక్కిన, ఒంటరిగ నెమ్మది నెమ్మదిగ, దేవతల సహాయమును కోరకనే, వాని హృదయముపై ఆధిపత్యము సంపాదించెడిదానను.

వానితో కూడ నివసించుచు, సమరస్థలిని సారథినై, మృగయావినోదమున అనుచరరూపమున వెంబడించి, శిబిరము కడ రాత్రి ద్వారరక్షకుడనై మేల్కొని, భక్తవేషమున పూజించి, భృత్యువేషమున సేవించి, ఆర్తత్రాణ మహావ్రతమున క్షాత్రసహచరుడనై సహాయమొనర్చెడిదానను.

ఎప్పుడో ఒకనాడు, కుతూహలమున నావైపు తేరి చూచుచు 'ఎవడు ఈ బాలకుడు? నా పూర్వజన్మ సుకృతము వలె, ఈ జన్మమున నా సహవాసియై, చిరదాసుడైనాడు' అని మనస్సున తలంచును. క్రమక్రమముగ వాని హృదయ ద్వారమును తెరచి, అచ్చో శాశ్వతస్థానమును సంపాదించెడిదానను.

ఈ నా ప్రేమ ఆక్రందనములకొరకు మాత్రమే కాదని నాకు తెలియును. మౌనధైర్యమున, చిరమర్మవ్యథను మ్లానహాసతలమున దివాకాంతిలో కప్పియుంచి, నిశీథమున నయననీరములచే పాలనయొనర్చు ఆజన్మ విగతభర్తృక యగు రమణిని కాను నేను.

నా కామన ఎన్నడును నిష్ఫలము కానేరదు. నన్ను నేను ఒకసారి ప్రకాశింప చేయగలిగితినేని, నిశ్చయముగ అతడు నాకు లోబడిపోగలడు.

అయ్యో, దురదృష్టమా! ఆ నాడు ఎట్టి దృశ్యమును కాంచితివి! లజ్జచే కుంచిత శంకిత కంపితయగు నారి, వివశవిహ్వాలయగు ప్రలాపవాదిని నీకంటబడియెను. కాని నా నిజగుణము అట్టిదేనా? మార్గమున గృహమున ఎల్ల ఎడల కేవలము క్రందనాధికారిణులగు వేలకొలది స్త్రీలకన్న నే నేమియు అధికమైన దానను గానా?

కాని అయ్యో, నా పరిచయ ప్రకటన బహుయత్నమున బహుదినములకే సాధ్యమగును. అది జీవిత పరమావధియే కావచ్చును; జన్మ జన్మాంతరముల వ్రతమే కావచ్చును. అందుననే మీ ద్వారము కడకు వచ్చితిని, కఠోరతప మొనర్చితిని.

భువనవిజయి దేవా, మహాసుందర ఋతురాజా, జన్మదాతయగు విధాతృని వినాదోష శాపమగు ఈ వీరనారీ కురూపమును కేవలము ఒక్క దివసమునకైనను తొలగ దీయుడు. నన్ను అపూర్వసుందరినిగా మార్చివేయుడు. అట్టి ఒక్క దినమును నాకొసగుడు, తదుపరి దినములన్నియు నా కైవసమగును.

తొలుత అతనిని నేను చూచినప్పుడు, ఒక్క ముహూర్తమున అనంత వసంత ఋతువు నా హృదయమున ప్రవేశించినట్లుండెను. ఆ యౌవన సమీరణోచ్ఛ్వాసమున నా సమస్త శరీరము చూచుచు చూచుచుండగనే, లక్ష్మీచరణ శయనమగు కమలమురీతి, అపూర్వపులకభరితమై, ప్రస్ఫుటించుటకై అధిక అభిలాషతో కదలిపోయెను.

వసంతా, వసంతసఖా! ఆ నా వాంఛను ఒక్క దినమునకు మాత్రము పూర్తిచేయుడు.

మదనుడు

తథాస్తు.

వసంతుడు

తథాస్తు. ఒక్క దినమునకు మాత్రమేల! వసంత పుష్పశోభ ఒకవత్సరకాలము నీ తనులతను పరివేష్టించి, వికసితమై యుండగలదు.

౨

మణిపురము.

అరణ్య శివాలయము.

అర్జునుడు

అర్జునుడు

ఎవతెను నేను చూచినది? అది సత్యమా లేక మాయయా? నిబిడ నిర్జన వనమున నిర్మలమగు సరసి;— నిర్మానుష్యమగు రహస్య ప్రదేశము.

నిస్తబ్ధ మధ్యాహ్నముల అచ్చటికి వనలక్ష్మీగణము వచ్చి స్నానము చేయుచుండునా యనునట్లున్నది. గభీర పూర్ణిమా రాత్రముల, ఆ సుప్త సరోవర స్నిగ్ధతృణతటముల సుఖమున శంకారహితలై, విగళిత వసనములతో వారు విశ్రమించి శయనింతురా ఏమి?

అచ్చో, ఆ వనాంతరాళమున, అపరాహ్ణ వేళావసానమున, నా శైశవజీవిత విషయముల తలపోయుచుంటిని. ప్రపంచ మూఢలీలలు, సుఖదుఃఖముల అధోగతులు, జీవితపు అసంతోషములు, అడి ఆసలు, ఈ మర్త్యమానవుల అనంత దారిద్ర్యములు నా హృదయవీథిని గంతులిడుచుండినవి.

ఇంతలో, దట్టంపు చెట్ల చీకట్లనుండి, మెల్ల మెల్లగ బయటికి వచ్చి, సరోవర సోపాన శిలాపటమున ఎవరు వచ్చి నిలువబడినది! ఎట్టి అపూర్వరూపమది! కోమల చరణ తలమున ధరాతలము ఎటుల నిశ్చలమై పోయెను? పూర్వ పర్వత శుభ్రశిరమున, అకళంక నగ్నశోభను వికసింప చేసి, చూచుచు చూచుచుండగనే ఉషఃకాల స్వర్ణ మేఘము ఆకసముతో కలిసిపోవు రీతి, ఆమె వసనములు ఆపె అంగ లావణ్యముతో సుఖావేశమున కరిగిపోవుటకై కోరుచుం డెనా అని అనిపించెను.

సరోవర తీరమునకు మెల్లగ దిగి, కుతూహలమున నిజముఖచ్ఛాయను చూచుకొనెను. చకితయై నిలువబడి బోయెను. ఒక క్షణకాలము పిదప, చిరునవ్వు నవ్వుచు, వామహస్తమును విలాసపూర్వకముగ వంచి, అలక్ష్యభావ మున కబరిని విప్పి కుంతలముల జారవిడిచెను. ముక్తకేశ ములు విహ్వాలములై చరణములకడ దొర్లుచుండినవి.

చీర చెరగును సడలించి, తన అనిందిత బాహువుల చూచుకొనెను. ప్రేమ కరుణారసావలిప్తములైన ఆ కోమల బాహులతలు తాకిననే కంది వసివాడునట్లుండెను. శిరమును వంచి పరిస్ఫుట దేహతటమున ఉన్ముఖ యౌవన వికాసమును కాంచెను. నవీన ధవళతనువున లజ్జాజనితమగు ఆ రక్తిమ

మృగరాజమగు కేసరి, సింహవాహినియగు దుర్గ యొక్క భువనవాంఛితములగు అరుణ చరణకమలములకడ పడియుండు రీతి, యుద్ధములు, హింసలు, ఆడంబరములు, పురుషుల పౌరుష గౌరవములు, వీరతయొక్క నిత్యకీర్తి తృషలు, సమస్తమును ఆ పూర్ణసౌందర్యముకడ శాంతించి, చల్లారి భూమిపై దొర్లాడి, ధూళిలో కలిసి పోవుచున్నట్లున్నవి గదా యని తలచితిని.

మరల ఒకసారి, ఆమెను—ఎవరు తలుపు తట్టినది?

(ద్వారము తెరచి)

ఏమి! ఆ సౌందర్యమూర్తియే! హృదయమా శాంతింపుము.

వరాననా, నాచే నీకెట్టి భయమును లేదు. నేను క్షత్రకుల సంజాతుడను; భయ భీత దుర్బలులభయహారిని.

చిత్రాంగద

ఆర్యా, నీవు నా అతిథివి. ఈ మందిరము నా ఆశ్రమము. ఎటుల అభ్యర్థనల చేయుదునో, ఏ సత్కారములచే సంతోషపరచగలనో తెలియకున్నది.

అర్జునుడు

సుందరీ, నీ దర్శనమే అతిథిసత్కారము. నీ శిష్టవాక్యములే నాకు సౌభాగ్యరాశి. అపరాధముగ భావింపకున్న,

ఒక్క ప్రశ్నను అడుగకోరుచున్నాను, నా చిత్తము మిక్కిలి కుతూహలపడుచున్నది.

చిత్రాంగద

నిర్భయముగ అడుగవచ్చును.

అర్జునుడు

శుచిస్మితా, ఏ కఠిన వ్రతము కొరకై నిర్జన దేవాలయమున, హతభాగ్యులగు మర్త్యజనుల వంచితమొనర్చి, ఇట్టి రూపరాశిని అలక్ష్యముగ వ్యయమొనర్చుచున్నావు?

చిత్రాంగద

గుప్తమగు నొక అభిలాషను సాధించుటకై, ఏకాగ్ర చిత్తమున శివపూజ కావించుచున్నాను.

అర్జునుడు

అయ్యో, జగత్తునకే కామనాధనమవు, నీవు దేనిని కామించుచున్నావు? చంద్రముఖీ, ఉదయశిఖరమునుండి అస్తాచలము వరకు నేను తిరిగియున్నాను. సప్తద్వీపముల మధ్య ఎచ్చటెచ్చట ఏదేది చూడదగియున్నదో, ఊహింపరాని ఉత్కృష్టములగు వానిని, అపరూపమగు సౌందర్యము గల వానిని సమస్తమును నేను స్వయముగ వీక్షించి యున్నాను. దేనిని కోరుచున్నావో, ఎవరిని కోరుచున్నావో నాకు తెలియచేసిన, నానుండి వివరముల బడయగలవు.

చిత్రాంగద

నేను ఎవనిని కోరుచున్నానో, అతను త్రిభువన పరిచితుడు.

అర్జునుడు

ఈ ధరణియందు అట్టి నరుడు ఎవడు? అమర కాంక్షిత వగు నీ మనోరాజ్యమున ఎవని యశోరాశి దుర్లభమగు ఆసనాధికారమును వహించెను? అతని పేరును వినిపింపుము, విని కృతార్థుడనయ్యెదను.

చిత్రాంగద

సర్వశ్రేష్ఠమగు రాజవంశమున అతని జన్మము; సర్వశ్రేష్ఠుడగు వీరుడు.

అర్జునుడు

మిథ్యాఖ్యాతి నోట నోట మాట మాట పెరుగుచుండును; సూర్యుడు ఉదయించనంతవరకు, క్షణస్థాయియగు నీహారము ఉషస్సును మోసగించి కప్పియుంచు రీతి.

సరళహృదయా, మిథ్యను ఉపాసింపకుము. నా దుర్లభ సౌందర్య సంపన్మూర్తీ! భూమిపై సర్వశ్రేష్ఠకులమున, సర్వశ్రేష్ఠుడగు వీరుడెవడో చెప్పుము, వినెదను.

చిత్రాంగద

పరకీర్తి అసహిష్ణుడవు, ఎవ్వడవు నీవు, సన్యాసీ! ధరణిపై కురువంశము రాజవంశచూడామణి యని ఎవరికి తెలియదు?

అర్జునుడు

కురువంశమా?

చిత్రాంగద

ఆ వంశమున, అక్షయ యశుడు, వీరేంద్ర కేసరి యగు వాని పేరు వినియున్నావా?

అర్జునుడు

నీ నోటితోనే చెప్పుము, వినెదను.

చిత్రాంగద

భువనవిజయి గాండీవధన్వి అర్జునుడు.

సమస్త జగత్తునుండి ఆ అక్షయనామమును అపహరించి, నా కన్యాహృదయమును నింపి యత్నమున దాచి ఉంచికొనియున్నాను. బ్రహ్మచారీ, ఏల ఈ నీ అధైర్యము?

అటులైన, అది అంతయు అబద్ధమా? ఆ అర్జునుని యశస్సు మిథ్యయా? ఇప్పుడే చెప్పుము, అది మిథ్యయే

మైన, హృదయమును చీల్చి, పెకలించి దానిని పార వై చెదను. అది శూన్యమునుండి శూన్యమునకు, నోటినుండి నోటికి ఎగురుచు దుముకుచు తిరిగిన తిరుగనిమ్ము. దాని స్థానము నారీహృదయాసనమున కాదు.

అర్జునుడు

వరాంగనా, ఆ అర్జునుడు, ఆ పాండవుడు, ఆ గాండీవ ధన్వి, ఆ అదృష్టశాలి నీ చరణములవద్ద శరణాగతుడు. అతని పేరు అతని ఖ్యాతి అతని శౌర్యపరాక్రమములు సత్యములైనను అసత్యములైనను, క్షీణపుణ్యులై హృత స్వర్గులగు హతభాగ్యులనువలె, అతనికి స్థానదాన మొసగిన దుర్లభలోకమునుండి గెంటివేయకుము.

చిత్రాంగద

నీవు పార్థుడవా ?

అర్జునుడు

దేవీ, నేను పార్థుడను; నీ హృదయ ద్వారమున ప్రేమార్థ అతిథిని.

చిత్రాంగద

ద్వాదశవర్ష వ్యాపకమగు బ్రహ్మచర్యమును అర్జునుడు పాలించుచున్నాడని వింటిని. ఆ వీరుడు వ్రతభంగ

మొనర్చి, కామినిని కామించుచున్నాడా ? సన్యాసీ, నీవేనా పార్థుడవు ?

అర్జునుడు

నీవు నా వ్రతభంగ మొనర్చితివి, చంద్రుడు ఉదయించి, ఒక్క నిముసమున యామినీ యోగ నిద్రాంధకారమును భంగ మొనర్చునటుల.

చిత్రాంగద

ఛీ పార్థ ఛీ, నేనెవ్వతెను ; నా దగునది ఏమియున్నది, ఏమి చూచితివి, నా విషయమై నీకేమి తెలియును! దేనికొరకు నిన్ను నీవు మరచుచున్నావు? ఒక్క క్షణమున సత్యభంగ మొనర్చి, ఎవరికొరకు అర్జునుని అనర్జుని కావించుచున్నావు? నా కొరకు కాదు. ఈ రెండు నీలోత్పల నయనముల కొరకు.

ఈ నిందిత నవనీత బాహు పాశములలో సవ్యసాచి అర్జునుడు, తన హస్తద్వయముతో సత్యబంధనముల ఛిన్న మొనర్చి, వచ్చి పట్టుబడుచున్నాడు.

ప్రేమ, మర్యాద ఎచ్చటికి పోయెను? నారీ సమ్మానము ఎచ్చట కూలిపోయెను? అయ్యో నా ఈ తుచ్ఛ దేహము నన్ను అతిక్రమించినది ; క్షణస్థాయియగు ఛద్మ

వేషము, మృత్యువెరుగని అంతరాత్మ కన్న పైచెయ్యి అయినది ; ఇప్పటికి తెలిసినది నీ వీరత్వము, నీ ఖ్యాతి మిథ్యలని.

అర్జునుడు

ఖ్యాతి మిథ్యయని, పరాక్రమము మిథ్యయని నేడు నేను తెలిసికొంటిని. నేడు నాకు సప్తలోకములు స్వప్నముల వలె తోచుచున్నవి. కేవలము నీవొక్కదానవే సత్యము, నీవే సర్వస్వము, నీవే విశ్వసంపద. సకలదైన్యముల మహావసానమగు నారివి నీవు ; సకల కర్మముల విశ్రామ రూపిణివి నీవు.

అకస్మాత్తుగ నిన్ను చూడగనే, ఏదో ఆనంద కిరణముచే ప్రథమ ప్రత్యూషమున, అంధకార మహార్ణవమున, సృష్టిశతదళము వికసించి, దిశదిశలకు ఒక్క ముహూర్తమున ఏల వ్యాపించెనో తెలిసికొంటిని. మిగత అన్నిటిని నెమ్మతి నెమ్మతిగ కొంచెము కొంచెముగ, బహుదినములలో తెలిసికొనవచ్చును. నీవైపు నేను చూడగనే నీ సమస్తమును నేను వీక్షింప గలిగితిని ; కాని అంతమును మాత్రము పొందజాలక యున్నాను.

ఒకసారి మృగయాశ్రాంతమున, తృషిత తాపితుడనై మధ్యాహ్నమున కుసుమ విచిత్రమగు మానస సరోవర

తీరమునకు వెడలితిని. ఆ సురసరస్సలిలముల తిలకించిన తోడనే, అనంత అతలత నా కన్నులకు గోచరించెను. ఎంత లోతునకు చూచినను స్వచ్ఛజలము.

మధ్యాహ్న రవిరశ్మిరేఖలు స్వర్ణనళినుల సువర్ణ మృణాలములతో చెలిమిచేసి, అగాధ అసీమలకు జారి దిగిపోవుచుండినవి. జలముల కదలికచే లక్షకోటి అగ్ని యుతములగు నాగములపోలె వంకరటింకరగ అవి కంపించి పోవుచుండినవి.

సూర్యభగవానుడు సహస్రాంగుళుల నిర్దేశించి, జన్మశ్రాంత కర్మక్లాంత మర్త్యజనులకు అనంత శీతల మగు సుందర మరణము ఎచ్చట నున్నదో చూపుచున్నట్లు తోచెను. ఆ స్వచ్ఛ అతలతను నీలో నేను కాంచ గలిగితిని.

నీ దివ్యకాంతిలో, కీర్తి క్లిష్ట మానవుల పూర్ణనిర్వా పణయని నాలుగు దిక్కులనుండి దేవతాంగుళులు నాకు చూపుచున్నట్లున్నవి.

చిత్రాంగద

నేనుకాదు నేనుకాదు, అయ్యో పార్థా, అయ్యో, ఇది ఏ దేవతల మోసము! వెడలిపో మరలిపో, వీరుడా మరలి వెడలిపొమ్ము.

మిథ్యను ఉపాసింపకుము. మిథ్యా పదములకడ నీ శౌర్య పరాక్రమ మహాత్వముల అర్పించకుము. వెడలిపొమ్ము.

౩

తరుతలమున చిత్రాంగద.

అయ్యో, అయ్యో, దానిని మరల్చ గలనా! తృష్ణార్తమై కంపితమై విస్ఫులింగ నిశ్వాసముల విడచు హోమాగ్ని శిఖవలె నున్న ఆ వీరహృదయ వ్యాకులతను మరల్చి కాంచగలనా! ఆనయన దృష్టి అంతర్బాహువై నన్ను ఈడ్చి తీసికొనిపోవుటకు వచ్చుచున్నదాయనున ట్లున్నది. అతని ఉత్తప్త హృదయము సర్వాంగములను బ్రద్దలుచేసి, పైకి పరువెత్తికొని వచ్చుటకు కోరుచున్నది; దాని ఆక్రందన ధ్వని ప్రతి అంగమునందును వినబడుచున్న ట్లున్నది! ఈ తృష్ణను మరల్చగలనా?

(వసంతుడు మదనుడు ప్రవేశము)

అనంగదేవా, ఇది ఎట్టి సౌందర్యానలముచే నన్ను చుట్టు ముట్టితివి, దగ్ధమగుచున్నాను, దగ్ధముచేసి చంపు చున్నాను.

మదనుడు

తన్వీ, నిన్నటి వివరముల వచింపుము. నాచే వదల బడిన పుష్పబాణములు ఎచ్చట ఏ కార్యమును సాధించినవో విన అభిలాష పెంపొందుచున్నది.

చిత్రాంగద

నిన్నటి సంధ్యవేళ, తృణరాశియుతసరసీతీరమున, వసంతము కురిసిన పువ్వులతో పుష్పశయ్యను అమర్చితిని. శ్రాంత దేహముతో, అన్య చిత్తముతో పరుండియుంటిని. బడలిన తలను ఎడమచేతిపై ఉంచి, గడచిననాటి మాటలను తలపోయుచుంటిని. ఏ పొగడ్తను అర్జునుని ముఖము నుండి వినియుంటినో, దానిని మనస్సునకు తెచ్చుకొనుచుంటిని. ఆనాటి సంచితామృతమును బిందు బిందువుగ పీల్చి పానము చేయుచుంటిని.

గత జన్మ విషయమువలె, పూర్వేతిహాసమును మరచితిని. నేను రాజకన్యను కాదని, నాకు పూర్వాపరములు లేవని భ్రమించితిని.

ధరాతలమున ఒక దినము ప్రస్ఫుటించియే జన్మించిన పితృమాతృ హీనమగు అరణ్య పుష్పమువలె. దాని పరమాయువు ఒక్క అరప్రొద్దు మాత్రమే; ఇంతలోనే

భ్రమరగుంజనగీతికల, వనవనాంతర ప్రమోద మర్మర స్వనముల విని ఆనందపడవలసి యున్నది. తదుపరి నీలాంబరమునుండి నేత్రముల నెమ్మతిగ వ్రాల్చి, కంఠమును వంచి, వాయుస్పర్శమున వాడి తుత్తునియలై, ఎట్టి పరితాపము ఎట్టి రోదనము లేకనే రాలిపడిపోవలసి యున్నది. ఇంతటి అల్పకాలముననే ఆద్యంతములు లేని కుసుమగాథ పూర్తికావలయును.

వసంతుడు

ఒక్క ప్రభాతమున అనంత జీవితము ప్రస్ఫుటించగలదు, సుందరీ.

మదనుడు

సంగీతమున, క్షణకాల తానమున అనంత భావములు జన్మించి చిత్తమును రసవత్తముగ చేయుచందమున. తర్వాత? చెప్పుము.

చిత్రాంగద

అటుల తలపోయుచుండ దక్షిణవాయువులు సర్వాంగములను నిద్రాతరంగములచే జోకొట్టుచుండునవి. సప్త పర్ణ వృక్షశాఖలనుండి వికసించిన మాలతీలత, అలసత్వమున అచంచలమై, నా గౌరతనువు పై నిశ్శబ్దచుంబనముల పంపు

చుండినది. పుష్పములు కొన్ని కేశములమీదను, కొన్ని పాదముల కడను, కొన్ని ఉరోజములపైనను తమ తమ మరణశయ్యల పరచుకొనుచుండినవి.

నిశ్చలముగ కొంతకాలము గడచెను. నా గాఢ నిద్రయందు ఎప్పుడో ఎవరి ముగ్ధ నయన దృష్టిపాతమో, దశాంగుళులరీతి, నా నిద్రాలస తనువును ఆనంద పరవశత్వమున స్పర్శించుచున్నటుల నాకు తోచినది. ఉలికిపడి, మేల్కొంటిని.

సన్యాసి, పదప్రాంతమున నిర్నిమేషముగ స్థిర ప్రతిమూర్తివలె నిలువబడి యుండుటను కాంచితిని. పూర్వాచలమునుండి నెమ్మది నెమ్మదిగ జరుగుచు, ద్వాదశి శశి పశ్చిమ దిక్కునకు వంగినదై, నగ్నమగు అనాచ్ఛాదితమగు నా అమ్లాన, నూతన శుభ్ర సౌందర్యముపై తనసమస్త హిమాంశురాశిని క్రుమ్మరించుచున్నట్లుండెను.

పుష్ప పరిమళములచే పాదపతలములు పూర్ణములై యుండెను. ఈలపురుగులు జోకొట్టుచుండ, నిశీథిని నిద్రాముద్రితమై యుండెను. స్వచ్ఛ సరోవరమున చంద్ర కరచ్ఛాయలు అకంపితములై పడుచుండినవి. వాయువులు సుప్తములై యుండినవి.

నిగనిగలాడు చిక్కని వెన్నెల వెలుగులను తలపై దాల్చి, చిగురుల దట్టముచే చీకట్లరాసులు క్రింద క్రమ్మ, అరణ్యము స్తంభితమై యుండినది. అటులనే, చిత్రాంకితునిపోలె, దీర్ఘ కాయ వనస్పతి సమముగ దండధారి బ్రహ్మచారి ఛాయా సహచరుడై నిలువబడి యుండెను.

ప్రథమమున నిద్రాభంగము కాగానే, నల్గడల నేను పరికించినపుడు, ఎప్పుడో ఏదో ఒక విస్మృతప్రదోషమున జీవితమును విసర్జించి, ఏదో ఒక అపరూపమగు మోహనిద్రాలోకమున, గ్రుడ్డివెన్నెలలో నిర్జన వైతరిణీతీరమున స్వప్నజన్మమును వహించితినా యనునట్లుండెను.

లేచి నిలువబడితిని. మిథ్యలగు లజ్జాసంకోచములు, సడలి జారిపోయిన వస్త్రమువలె, పదములకడ రాలి పడిపోయినవి. 'మనోహరీ, ప్రాణప్రియా' అను మాటల వింటిని. ఆ గంభీర ఆహ్వానమున నా ఒక్క దేహమున జన్మజన్మలు, శతజన్మలు ఒక్కసారిగ మేల్కొనెనా యనునట్లుండెను.

'స్వీకరింపుము, స్వీకరింపుము. సర్వము స్వీకరింపుము, జీవనవల్లభా' అని నేనంటిని. రెండు చేతుల

చాచి యిచ్చితిని.—వనాంత రాళమున చంద్రుడు అస్త మించెను. అంధకారమున అవని మునిగిపోయెను. ఆ అనిర్వచనీయ పులకమున స్వర్గ మర్త్యములు, దేశకాల ములు, సుఖ దుఃఖములు, జీవన మరణములు అచేతన ములై పోయినవి.

ప్రభాత ప్రథమ కిరణములచే, విహంగముల మధుర సంగీతముచే మేల్కొని, ఎడమ చేతిపై భారము ఊని, నెమ్మది నెమ్మదిగ శయ్యాతలమున లేచి కూర్చుంటిని. వీర వరుడు సుఖసుప్తమగ్నుడై యుండుట కాంచితిని.

రజనీ ఆనంద శిథిలావశేషమగు ప్రభాత చంద్ర కళవలె, అతని అధర ప్రాంతమున శ్రాంత హాసరేఖ కాన్పించుచుండెను. మర్త్యలోకమున, నవోదయ పర్వత మున, నవకీర్తి సూర్యోదయము ప్రకాశమును పొందు చున్నదా యనునటుల అతని ఉన్నత లలాట ఫలకమున అరుణకాంతి పడి శోభిల్లుచుండెను.

నిట్టూర్పువిడిచి, పడకను వదలి లేచితిని. నిద్రిత ముఖమును రవి కరములనుండి మరుగు పరచుటకై మాలతీ లతాజాలముల అనువుగ వంచి అమర్చితిని. నాల్గువైపుల ఆ పూర్వపరిచిత ప్రాచీన పృథ్వియే తిరుగ కంటబడియెను.

నేను, నవ ప్రభాతమున పారిజాత వికీర్ణ తృణ వనప్రదేశమున నిజచ్ఛాయాత్రస్తమగు హరిణిపోలె ఎచ్చట నుండియో పరుగెత్తుకొని వచ్చితిననునట్లు మరల నాకు తోచసాగెను. వితాన తలమున ఏకాంతమున కూర్చొని కరపుటములచే ముఖమును కప్పి ఏడ్చుటకు అభిలషించితిని— కాని ఏడ్పు రాలేదు.

మదనుడు

అయ్యో, మానవ నందినీ, స్వర్గసుఖ దివసముల స్వహస్తములతో పగులగొట్టి, పిండి తెచ్చిన రసముతో ధరణియొక్క ఒక్క రాత్రమును నింపి, యత్నమున నీ అధర సమ్ముఖమున అందిచ్చితిని. నందనవన గంధముచే ఆమోదితమును మధురమును, రతీదేవిచే చుంబితమును శచీదేవిచే ప్రసాదితము నగు సుధను నీచే పానము చేయించితిని. అయినను ఏడ్పా!

చిత్రాంగద

ఎవరిచేత దేవా, నీవు పానము చేయించినది! ఎవరి దప్పికను తీర్చితివి! ఏ అంగముల వ్యాపించి ఆ చుంబన ఆ ప్రేమ సంగమములు, వీణా ఝుంకారమువలె, ఇప్పటికిని ఒక కదలికను కలిగించుచున్నవో, ఆ అంగములు నావి కావు.

బహుకాల సాధనమున, ప్రథమ మిలన సుఖము ఒక క్షణకాలము మాత్రము పొంద గలుగుదుము. అట్టి సుఖమునుండి నన్ను వంచన చేసి, ఎవరు సంగ్రహించి తీసికొంటిరి! ఆ చిర దుర్లభమిలన సుఖస్మృతిని వెంట నిడుకొని, అతిస్ఫుట పుష్పదళ సమముగ, ఈ నా మాయా లావణ్యము రాలి పడిపోవును. అంతరమున దరిద్రయగు రమణి, రిక్త దేహమున చిరదినరాత్రులు కూర్చొని గడప వలసి యుండును.

మీన కేతూ, ఏ మహారాక్షసిని, ఛాయవలె, అంగ సహచరినిగ చేసి బంధించితివో కదా! ఎట్టి అభిశాపమిది! లోల ఓష్ఠముల కడకు శాశ్వతముగ తృష్ణాతుర మగు చుంబన వచ్చెను. ఆ పిశాచి పానముచేసి తన తనివి తీర్చుకొనెను.

శ్రద్ధాసక్తియుతములగు ఆ ప్రేమ దృష్టులు అంగ ములపై ఎచ్చటపడిన అచ్చట అభిలాషయొక్క అరుణ చిహ్న రేఖల చిత్రించినట్లుండును; అట్టిదృష్టి, రవిరశ్మి సమముగ, శాశ్వతరాత్రులు తపస్సు కావించు చుండిన కుమారీ హృదయ పద్మము వైపులకు పరుగెత్తుకొని వచ్చెను; ఆ రాక్షసి నన్ను మైమరపించి, తనే గ్రహించి దాచుకొనెను.

మదనుడు

అటులైన నిన్నటిరాత్రి వ్యర్థమాయెనా ఏమి? ఆశా తరణి తీరసమ్ముఖమునకు వచ్చి, తరంగఆఘాతములచే మరల మరల వెనుకకు పోవలసి వచ్చెనా ఏమి?

చిత్రాంగద

నిన్నరాత్రి ఎద్దియు మనస్సున లేకుండెను. సుఖ స్వర్గము పట్టుబడుటకై ఎంతో దగ్గరకు వచ్చెను, కాని నా ఆత్మవిస్మరణసుఖమున దానిని పొందితినో లేదో నాకు తెలియదు. నేటి ఉదయమున లేవగనే, నిరాశా జనిత మగు దూషణా వేగమున నా హృదయము లోలోన బ్రద్దలగుచుండెను.

రాత్రి విషయములు ఒకటొకటిగ నా మనస్సునకు వచ్చుచుండెను; లోపలను బయటను ఒక సవతి నన్ను క్రమ్మియున్నదను చైతన్యము, విద్యుద్వేదనాయుతమై నాకు కలుగుచుండెను. ఇక దానిని నేను మరువ జాల కున్నాను.

సపత్నిని స్వహస్తములతో బహు జాగరూకతతో అలంకరించి, నా ఆకాంక్షల తీర్థధామమగు శయనాగారము నకు అనుదినము పంపవలసి వచ్చుచున్నది. విశ్రాంతిలేక,

కూడనేయుండి, ప్రతిక్షణము ఆమె పొందు ఆదరముల నేను కన్నులార చూడవలసియున్నది. దేహసౌందర్యమున, హృదయము ఈర్ష్యానలమున దగ్ధమైపోవుటయను శాపమును నరలోకమున మరెవ్వరైన పొందిరా! అతనూ, నీ వరమును నీవు తిరిగి తీసికొనుము.

మదనుడు

అటులనే నేను తీసికొనిన, ఛలాచ్ఛాదనను త్రోసి వైచి, రేపటి ఉదయమున ఏ లజ్జతో పార్థ సమ్ముఖమున, హేమంతపు కుసుమ పల్లవరాహిత్యమగు హిమశీర్ణలతవలె, నిలువబడెదవు? ప్రమోద ప్రథమ ఆస్వాదమునొసగి, ముఖము నుండి సుధా పాత్రను లాగితీసికొని, భూమిపై బ్రద్దలుచేసిన, అకస్మాత్తుగ సంభవించిన ఆ నిరాశాఘాతమున ఉలికిపడి లేచి, ఎట్టి ఆక్రోశముతో నిన్ను అతను చూచునో ఊహించుకొనుము.

చిత్రాంగద

అదైనను మేలు. ఈ ఛద్మరూపిణికన్న అప్పటి నేను నూరింతలు శ్రేష్ఠమైనదానిని. అట్టి నన్ను నేను ప్రకాశింప చేసెదను. అది అతనికి అందముగ అగుపడకపోయిన, తిరస్కారమున అతడు వెడలిపోయిన, వక్షము చిటికి చీలి

నేను చచ్చిపోయినను, నేను నేనుగానే యుందును. అద్దై నను మేలు, ఇంద్రమిత్రమా!

వసంతుడు

నా మాట వినుము. పుష్పములకు పుష్పించుపని పూర్తియైనపుడు, ఫలము ప్రకాశమును పొందును. తాప క్లిష్టములగు లఘులావణ్య దళములు యథాకాలమున తమకు తామే రాలి పడిపోవును. నిజగౌరవమున నే అది అప్పుడు, బహిర్గతమై ఒప్పారగలదు.

అటులనే నిన్ను గాంచి, నూతన సౌభాగ్యమని ఎన్ని, ఫల్గునుడు నిన్ను స్వీకరించి ఆదరించగలడు.

బిడ్డా, తిరిగి వెళ్ళుము, నీ యౌవనోత్సవములకు తిరిగిచనుము.

౪

అర్జునుడు, చిత్రాంగద.

చిత్రాంగద

ఏమి చూచుచున్నావు, ప్రాణేశ్వరా!

అర్జునుడు

పుష్పవృంతముల పట్టి నీ కోమలాంగుళులు మాలను అల్లుచుండుట చూచుచున్నాను. "నిపుణత" "చారుత"

అను ఇద్దరు అక్కచెల్లెండ్రు కలసి, దినమంతయు చంచ లోల్లాసమున నీ అంగుళుల అగ్రభాగమున ఆటలాడుకొను చున్నారా యనునట్లున్నది. చూచుచున్నాను, తలపోయు చున్నాను.

చిత్రాంగద

దేని విషయమై తలపోయుచున్నావు?

అర్జునుడు

అట్టి సుందరకరములతో పట్టి, అట్టి అరుణస్పర్శరస ముచే రసవంతమొనర్చి, ప్రాణేశ్వరీ, ఈ నా ప్రవాసదివస ముల అల్లి అల్లి ఒక మాలను ఆయత్తపరచుచున్నావు, ఆ అక్షయ ఆనందహారమును శిరమున వహించి, గృహమునకు తిరిగిపోయెదను.

చిత్రాంగద

ఈ ప్రేమకు గృహము కలదా?

అర్జునుడు

గృహము లేదా?

చిత్రాంగద

లేదు, గృహమునకు గైకొనిపోయెదవా? గృహ విషయము వచింపకుము. గృహము శాశ్వతకాలముది.

శాశ్వతమైన దానిని గృహమునకు తీసికొనిపొమ్ము. అరణ్య పుష్పములు శుష్కించినపుడు గృహమునకు తీసికొనిపోయి ఎవరు పారవేసెదరు? ఎచ్చటనో అనాదరమున పాషాణముల మధ్య అవి తలదాచుకొనును.

అరణ్య అంతఃపురమున అనుదినము అంకురములు అంతమొందుచున్నవి; పల్లవరాసులు పడిపోవుచున్నవి; కేసరములు రాలిపోవుచున్నవి. కుసుమ దళములు వాడి వత్తలగుచున్నవి. క్షణికజీవనములు అనుక్షణమునను పుట్టి, పెరిగి, పూచి, పండి, పడిపోవుచున్నవి—దినాంతమున, నా ఆట పూర్తికాగానే, నేనును కానన సమాప్త సుఖ సహస్రములతో, అచ్చటనే రాలిపోయెదను. బహుశా అప్పుడు, ఎవరి మనమునను, ఎట్టి ఖేదమును ఉండదు.

అర్జునుడు

ఇంతేనా?

చిత్రాంగద

ఇంతే. వీరవరా! అందుచే విచారమేల! విశ్రామ దినముల ఏది బాగుగతోచునో, దానిని అప్పుడే పూర్తిగ అనుభవించుట లగ్గు. సుఖమును ఒక క్షణము అధికముగ బంధించి యుంచిన, అదే దుఃఖముగ మారి పీడించును.

ఎంత ఉన్నదో, అంతే తీసికొనుము. ఎంత కాలముండునో అంతకాలమే ఉంచుకొనుము. అభిలాష ప్రాతఃకాలమున ఎంత కోరితివో, తృప్తి సంధ్యాకాలమున అంతకన్న ఎక్కువ ఆసించకుము.

దినము అంతమాయెను. ఈ మాలను కంఠమున వహింపుము. ప్రాణ ప్రియా, నా శ్రాంతతనువును ఆ నీ బాహువులపైకి చేర్చుకొనుము. మిథ్యలగు అసంతోషముల మరచి, సుఖ సమ్మేళనమున, అధరములకు సంధి కూర్పుము. ప్రణయ సుధామయములగు చిరపరాజయములలో ఒకరి నొకరిని బాహుబంధముల బందీకృతుల కావించుకొనుదము రమ్ము, విజయా.

అర్జునుడు

ప్రణయేశ్వరీ, అదో వినుము. వనమునకు వెలుపల, దూర గ్రామమునుండి ఆరతి శాంతిశంఖారవములు మ్రోగు చున్నవి.

౫

మదనుడు, వసంతుడు

మదనుడు

మిత్రమా, నేను పంచశరుడను. ఒక శరమున నవ్వు, ఒక శరమున కన్నీరు, ఒక శరమున ఆశ, ఒక శరమున భయము కలుగజేయుచున్నాను. ఇంకొక శరముతో విరహ-మిలనములు, ఆశా-భయములు, సుఖ-దుఃఖములు ఒక నిముసమున సృష్టించి, ప్రజల వశపరచుకొనుచుందును.

వసంతుడు

నేను అలసియున్నాను. మిత్రమా, విశ్రాంతి నొసగుము. అనంగా, నీ రణరంగమును పూర్తిచేయుము. రాత్రిం దినములు జాగరూకతతో నుండి నీ హుతాశనమును ఎంతకాలము వ్యజనమొనర్చుచుండగలను. మధ్య మధ్య, కన్నులకు నిద్రవచ్చుచుండును. రెక్కలు వ్రాలిపోవుచుండును. తప్తదీప్తి రాసులు భస్మముచే మ్లానమగుచుండును. ఉలికిపడి, మేల్కొని తిరుగ నూతన శ్వాశములచే ఊది, నవ ఉజ్వలతను కలుగజేయు చుందును. చెలికాడా, ఈ తూరి నాకు సెలవు ఇమ్ము, నేను వెడలిపోయెదను.

మదనుడు

నీవు ఎల్లపుడును అర్భకునివలె అస్థిరుడవని నాకు తెలియును. ఎప్పుడును జంకు కొంకులు లేక, అడ్డులు లేక, భూలోకమున స్వర్గలోకమున ఆటలాడుచుందువు.

అత్యంత యత్నమున బహుకాలముగ దేనిని సుందర మొనర్చి ప్రదర్శించుచున్నావో, ఒక్క నిముసమున దానిని ధూళితలమున పారవైచి, వెనుకకు కూడ తిరిగి చూడక, వెడలి పోయెదవు.

ఇక ఎక్కువ దినములు లేవు, ఆనందచంచలములగు దినములు లఘు వేగమున నీ పక్ష సమీరణములచే కోలాహలమున, చ్యుతపల్లవముల రీతి, ఎగిరిపోగలవు. సంతోషమున తెలియకనే వత్సరము పూర్తికానున్నది.

౬

అరణ్యమున అర్జునుడు.

అర్జునుడు

ప్రభాతమున నిద్రనుండి మేల్కొనగనే, స్వప్నలబ్ధమగు అమూల్య రత్నము నాకు ప్రాప్తించెనా యనునట్లున్నది. ఈ ధరయందు దానిని ఉంచుకొనుటకు నాకు స్థానము దొరుకకయున్నది; పొదిగి అలంకరించి ఉంచు

కొనుటకు తగిన కిరీటము ఎచ్చటను లేదు. అల్లి మాలగా వేసికొనుటకు తగిన సూత్రమును లేదు.

పోనీ, పార వేసిపోవుదమన్న, అట్టి తెలివితక్కువ నరాధముడను కాను. అందుచే దానిని హత్తుకొని, రాత్రిం బవళ్లు క్షత్రియుని బాహువు కర్తవ్యహీనమై దానికి బద్ధమై పడియున్నది.

(చిత్రాంగద ప్రవేశము)

చిత్రాంగద

ఏమి ఆలోచించుచున్నావు?

అర్జునుడు

వేట విషయమై ఆలోచించు చున్నాను. అదో చూడుము, పర్వతములపై వ్రాలి, వర్షధారలు వచ్చు చున్నవి. అరణ్యమున చిక్కని ఛాయలు మూగుచున్నవి. కొండవాగు తటాలున పోకిరియై పరువెత్తుచున్నది. తన జిలిబిలి పలుకుల చిరునవ్వుల పొగరున ఒడ్డులు చేయెత్తి చేయు అడ్డగింపులను కూడ సరకుగొనక ఏగుచున్నది.

ఇట్టి వర్షాదినముల, పంచ భ్రాతలము కలిసి, చిత్రక అరణ్యమున వేటకై వెడలెడి విషయము మనస్సునకు వచ్చు

చున్నది. దినమంతయు, ఎండలేక, నిగనిగలాడు మబ్బుల చీకట్లలో ఉత్సాహముగ గడిపెడివారము. ఉరుముచు గంతు లిడుచున్న మబ్బులతోపాటు మా హృదయములును పొంగి నాట్యమాడు చున్నట్లుండెడివి.

సరసర పడు వర్షధారలచేతను, జరజర పారు వాగుల రొదలచేతను, నెమ్మతిగ జాగ్రత్తగ మేము వేయు కాలి అడుగుల చప్పుడులను జింకలు వినెడివికావు. చిరుతలు, పులులు త్రోవ అడుసుపై, తమ ఐదు గోళ్ల గుర్తు గీతల పెట్టి తమ ఇంటి విలాసముల తెలిపెడివి. నెమలి కేకలచే అడవులు మారు మ్రోగెడివి.

వేట పూర్తికాగానే, సోదరులము పందెములవేసికొని, వర్షముయొక్క సౌభాగ్య గర్వమున, ఉబుకుచున్న వరదలు గల సంతరణానదిని ఈదుచు దాటెడివారము. అటులనే, వేటకై బయలుదేరవలయునని నిశ్చయించితిని.

చిత్రాంగద

ఓ నా వేటకాడా, ఏ వేటను నీవు ప్రారంభించితివో, తొలుత దానిని పూర్తిచేయుము. అటులైన ఈ స్వర్ణ మాయామృగము నీకు పూర్తిగ దొరికిపోయినదని స్థిరపరచు కొంటివా? పొరపాటు, అటుల కానేరదు.

ఈ అరణ్య మృగము తన్ను తానే పట్టి ఉంచుకొనలేక యున్నది. ఎప్పుడో ఒకనాడు కలవలె ఒక్క గంతువేసి అది పారిపోగలదు. క్షణిక ఖేలనముల అది సహింపగలదు కాని శాశ్వత దివసపాశముల అది వహింపజాలదు.

అదో చూడుము, చూడుము: వాయువు వర్షము కలిసి ఎట్టి ఆటలాడుచున్నవో! నల్లనివాన గాలి వీపుపై నిముసమునకు వేయి అంబులవేసి కొట్టుచున్నది. అయినను గాలి పోకిరి జింకవలె మదించినదై గాయము పడకనే గెలువ వీలులేనిదై ఎగురుచు దుముకుచు పోవుచున్నది.

నాథా నీ మధ్య నా మధ్యయు అట్టి ఆటయే—నేటి ఈ వర్ష దినమున జరుగుచున్నది. నీ పూర్తి అభిలాషతో ఒక చంచల వస్తువును వేటాడుచున్నావు. అంబుల పొదిలో నున్న అన్ని బాణముల అన్ని అస్త్రముల ఏకాగ్రచిత్తమున అధికమగు ఆసక్తితో వర్షించుచున్నావు.

ఒక్కొక్కప్పుడు చీకటి, ఒక్కొక్కసారి వెలుగు మెరయుచు నవ్వుచు ఆ వేటకు వన్నెలు పెట్టుచు గడచి పోవుచున్నవి. ఒక్కొక్కసారి నిగనిగలాడు వర్షధారలు, మరికొన్నివేళల తళతళలాడు మెరపు తీగెలు నీ వేటకు అందచందముల నొసగుచున్నవి. కాని మాయా మృగి,

మేఘాచ్ఛన్నమగు జగత్తున విశృంఖలముగ సదా పరు గెత్తుచు తిరుగులాడుచున్నది.

౭

మదనుడు, చిత్రాంగద

చిత్రాంగద

మన్మథా, నా ఒడలంతట ఏమి రాసితివో తెలియ కున్నది. తీవ్రమగు సారాయమువలె, అది నా రక్తముతో కూడి, ప్రవహించి నన్ను ఉన్మాదపరచుచున్నది.

తన గమన గర్వమున మత్తయగు హరిణి మాడ్కి, పొంగుచున్న ఆవేశముతో, పృథ్విని లంఘించి, ముక్త కేశములతో నేను పర్విడుచున్నాను. విల్లు తాల్చిన ఆ నల్లని వేటకానిని నిరాశునిచేసి విసిగి వేసారించి వన వనమున పథ పథమున త్రిప్పుచున్నాను.

నిర్దయ విజయ సుఖమున, కౌతుక హాసముల నవ్వు చున్నాను. ఈ ఆటకు అంతరాయముల కలిగించి, అంత మొందింప భయమగుచున్నది. ఒక్క నిముసమునకైనను అది స్థిరముకాదేమోయను సందేహదుఃఖమున హృదయము భరితమై విదారితమగుచుండును.

మదనుడు

ఈ ఆటను అంత మొందింపకుము. ఇది నాయొక్క ఆట. చిటుకు చిటుకుమని నేను నా పూబాణముల రువ్వు చుండ, పటపట హృదయములు పగిలిపోవుచుండును. నా వేట నేడు ఈ అరణ్యములో, ఈ తొలకరి వానలలో సాగుచున్నది.

ఇప్పటిరీతియే అతనిని అలయునటుల చేయుచుండుము. అతనిని కాళ్లకడ కూలబడి మ్రొక్కునటుల చేయుము. దృఢపాశములతో అతనిని బంధింపుము. దయ చూపకుము. నీ నవ్వులచే అతనిని నులిమివేయుము.

అమృత విషముల పూసిన వాడి వాక్యబాణములచే అతని చిత్తమును గ్రుచ్చుచుండుము. వేటకానికి దయా పద్ధతి శోభించదు.

౮

అర్జునుడు, చిత్రాంగద

అర్జునుడు

ఎట్టి గృహమును లేదా నీకు, ప్రియా, ప్రియ పరిజనము నీ విరహమున ఏడ్చుచున్నట్టి భవనము? అనుదినము నీ ప్రేమపూరిత సేవలచే సుధామయమగుచున్న ఆనంద

పురము ఎద్ది? ఎచ్చటి ప్రదీపముల ఆర్పి ఈ అరణ్యములకు ఏతెంచితివి? నీవు లేమి, నీ శైశవ స్మృతులు ఏడ్చుచున్నట్టి స్థానము ఎచ్చటను లేదా?

చిత్రాంగద

ప్రశ్న ఏల? అటులైన, ఆనందము, అడుగంటి పోయెనా? ఏమి చూచుచున్నావో, అదే నేను. అంతకన్న నా పరిచయ వివరములు ఏమియు లేవు.

ప్రభాతమున కింశుక పల్లవాగ్రమున ఊగుచున్నదే శిశిరబిందువు, దానికి ఊరు పేరు లున్నవా? దాని పరిచయ మును ఎవరైన అడుగుదురా? నీవు ఎవరిని ప్రేమించు చున్నావో, ఆమెయు అట్టి నామ ధామ హీనమగు నీహార కణము వంటిదే.

అర్జునుడు

ఈ పుడమియందు ఎట్టి బంధనములును దానికి లేవా? కేవలము ఒక్క బిందువు స్వర్గమునుండి భూతలమునకు ఏమరచిపడెనా ఏమి?

చిత్రాంగద

అవును. అది యథార్థము. ఒక్క క్షణమునకు మాత్రము అరణ్య కుసుమములకు ఆత్మ పరిచయ ప్రకాశ మును ఒసగుచున్నది.

అర్జునుడు

అందువనే, ఎల్లప్పుడును నా ప్రాణము ఏదో పోగొట్టు కొన్నట్లు కష్టపడుచుండును. ఎందునను తృప్తి పొందజాలక యున్నాను. శాంతియు నాకు దూరమగుచుండును.

దుర్లభమగు ఓ నా స్వర్గమా, ఇంకను దగ్గరకు జరిగి రమ్ము; నామధామముల, గోత్రగృహముల, మనోవాక్కాయముల సహస్రబంధన పాశములయందు చిక్కి, పట్టుబడి, నీ పరిచయమును ఇమ్ము. నాలుగు వైపులనుండి నిన్ను చుట్టుముట్టి తాకనిమ్ము. నిర్భయముగ నీపై నిర్భరుడనై బ్రతుకనిమ్ము.

నామము లేదా? అటులైన నా హృదయమందిరమున, ఏ నామముతో అల్లి నా ప్రేమ మంత్రముల జపింపగలను?

గోత్రము లేదా? అట్టిచో, ఈ కమలమును ఏ మృణాళముపై నుంచి ఆరాధింపగలను?

చిత్రాంగద

వద్దు, వద్దు. నీవు దేనిని బంధింపకోరుచున్నావో, అది ఎట్టి బంధనముల ఎన్నడును తెలియనిది. అది కేవలము ఇంద్రధనుస్సు కాంతి, ప్రసూన పరిమళము, తరంగ గమనమునకు ఈడు జోడై చంచలమైనది.

అర్జునుడు

అట్టి దానిని ప్రేమించు నతడు దురదృష్టవంతుడు. ప్రియా, ప్రేమహస్తములచే గగన కుసుమములను ఇవ్వ బోకుము. సుఖదుఃఖముల, సుదిన దుర్దినముల నాడెంద మున ఉంచుకొని పూజించుటకు తగిన స్థిర సౌభాగ్య సంపత్తిని అనుగ్రహింపుము.

చిత్రాంగద

ఇంకను ఒక ఏడును గడవలేదు, ఇంతలో అల సటయా? అయ్యో, అయ్యో, ఇప్పుడు తెలిసినది: దైవాశీ ర్వాదమున పుష్పమునకు స్వల్ప ఆయుర్దాయము మాత్రమే. గత వసంతకాలమున, మరణించిన పుష్పములతో బాటు, ఈ మోహనతనువును రాలి పడిపోయి యుండిన, ఆదరమున మరణించియుండెడిది.

విజయా, ఇక ఎక్కువదినములు లేవు. మిగిలియున్న కొద్ది దినములలో కుతూహలమున తనివితీర దాని ఆనంద మధువును అడుగంట పానముచేయుము. అటుపై గత సాయాహ్నముననే చ్యుతవృంతమగు మాధవీ పుష్పమునెడ ఆశచే తృషిత భృంగము భంగి, మరల మరల తిరిగి తిరిగి స్మృతియొక్క మనోహర మాయాదిశలకు రావద్దు.

౯

వనచరులు, అర్జునుడు

వనచరులు

అయ్యో అయ్యో, ఎవరు మమ్ముల రక్షింపగలరు?

అర్జునుడు

ఏమాయెను?

వనచరులు

వానలచే కొండవాగులవలె, ఉత్తరపర్వతములనుండి వేగముగ పల్లెటూళ్ల కొల్లగొట్టుటకై బందిపోటు దొంగలు వచ్చుచున్నారు.

అర్జునుడు

ఈ రాజ్యమున రక్షకు లెవరును లేరా?

వనచరులు

దుష్టుల శిక్షించుచు రాజకన్య చిత్రాంగద ఉండినది. ఆమె భయమున రాజ్యమున యమభయము తప్ప, మరెట్టి భయములును లేకుండినవి. ఇప్పుడు అజ్ఞాత భ్రమణ వ్రత మున తీర్థ పర్యటనకు వెళ్లినదని వినుచున్నాము.

అర్జునుడు

ఈ రాజ్యమును రక్షించునది రమణియా?

వనచరులు

అనురక్త ప్రజలమగు మాకు ఏక దేహమున ఆమె తల్లియు, తండ్రియు. అనురాగమున ఆమె రాజమాత, శౌర్యమున యువరాజు.

(ప్రస్థానము)

చిత్రాంగద ప్రవేశము.

చిత్రాంగద

నాథా, ఏమి ఆలోచించుచున్నావు?

అర్జునుడు

ఎందులకో తెలియదు కాని, రాజకన్య చిత్రాంగదను గూర్చి మనమున తలపోయుచున్నాను. అనుదినము, శత ముఖములనుండి నవనవ అపూర్వగాథల ఆమె విషయమై వినుచున్నాను.

చిత్రాంగద

కుత్సితురాలు, కురూపి! చక్కగ దిద్దిన ఇట్టి వంకర కనుబొమలు ఆమెకు లేవు; ఇట్టి సొగసైన నల్లని నయన తారలును ఆమెకు లేవు.

కఠిన సబల బాహువులతో గురితప్పక అంబుల విసరుటకు ఆమె నేర్చినది కాని ఇట్టి సుకోమల నాగపాశములచే విజయుని వీరతనువును బంధింపజాలదు.

అర్జునుడు

కాని ఆమె ప్రేమమున పడతి, పరాక్రమమున పురుషుడు అని విన్నాను.

చిత్రాంగద

ఛీ ఛీ అదే ఆమె దురదృష్టము. నారి కేవలము రమణియేనై, ధరణీశోభయేనై, కాంతినై, ప్రేమనై, సుమధుర ఛలము మాత్రమేనై, శతరూపములగు హావభావ విలాస భంగిమములతో నిండి, అనుక్షణము కొల్లగొట్టబడుచు, త్రమ్మబడుచు, కులుకుచు, కనలుచు, నవ్వుచు, ఏడ్చుచు, సేవలచేతను అనురోధములచేతను బుజ్జగింపులచేతను ఓదార్పబడుచు, ప్రియుని తన కను నీడల క్రిందనే ఉంచుకొనిన, ఆమె జన్మము సార్థకము కాగలదు.

కీర్తి నొసగు కర్మలు, శౌర్య పరాక్రమములు, శిక్షణలు, దీక్షలు ఆమెకు ఎందుకును కొరగావు. ధనంజయా, రేపు ఆమెను ఈ వనపథపార్శ్వమున, ఈ పూర్ణానదీతీరమున, ఈ దేవాలయమున చూచితివేని, నవ్వి పెడమొగము వెట్టి వెడలిపోవుదువు.

అయ్యో, నేడు నారీ సౌందర్యమున ఎంతటి అరుచి పెంపొందినది! రమణియందు పౌరుషస్వాదమును అన్వేషింప అభిలషించుచున్నావే!

నాథా రమ్ము, ఇదో చూడుము శైలగుహాముఖమున, గాఢచ్ఛాయల యందు లేత లేత ఎర్రని పచ్చని చిగురుల కోసి, కొండవాగు తుంపరలలో తడిపి, వాటిచే మన మధ్యాహ్నాశయమును అమర్చితిని. దట్టముగ అలమియున్న చిగురుటాకుల మధ్య కూర్చొని, అలసిన గొంతులతో, "వేళ వెడలు చున్నది" "వేళ వెడలు చున్నది" అని విలపించుచున్నట్లున్నవి పావురములు.

నీడలమధ్య దారిచేసికొని సరసరపారుచున్నది వాగు; అచ్చటచ్చట రాతిబండలపై తడిసిన నల్లని నాచు చిక్కగ రాసులుగ క్రమ్మి నిగనిగలాడుచు, రాతికండ్లవలె ఒప్పారుచుండ, వాటిపై చిరుత కెరటములు తమ కదలిపోవు సన్నని పెదవులతో ముద్దిడుచున్నవి. రమ్ము, నాథా ఆ రహస్య విరామస్థానమునకు పోదము రమ్ము.

అర్జునుడు

ప్రియా, నేడు కాదు.

చిత్రాంగద

ఏల నాథా?

అర్జునుడు

పల్లెటూళ్ల పాడుచేయుటకై బందిపోటు దొంగలు వచ్చుచున్నారని వింటిని. భయమున అలజడి పడియున్న ప్రజలను రక్షింపపోయెదను.

చిత్రాంగద

ప్రభూ, వారికెట్టి భయమును లేదు. తీర్థయాత్రా కాలమున రాజకన్య చిత్రాంగద నలుదిక్కులను జాగ్రత్తగ నుండు కాపలావారిని నియమించిపోయెను. విపత్తునకు గల మార్గముల నన్నిటిని జాగరూకతతో బంధించి వెడలెను.

అర్జునుడు

అయినను, ప్రియా, స్వల్పకాలమునకై కర్తవ్య సంధానము కావించి వచ్చుటకు అనుమతి నిమ్ము. క్షత్రియుని బాహువు పెక్కునాళ్లగ సోమరితనమున పడియున్నది. తలిరుబోడీ, కీర్తి క్షీణించిన ఈ బాహుద్వయమును తిరిగి నవీన గౌరవమున నింపి నీ మస్తకతలమున ప్రేమపూర్వకముగ నుంచగలను— అప్పుడే అవి యోగ్యోపధానములు కాగలవు.

చిత్రాంగద

ఒకవేళ నేను నిన్ను పోనివ్వకపోయిన? నిన్ను కట్టి ఉంచివేసిన? త్రెంచుకొని పోయెదవా? అటులైన పొమ్ము,

కాని తెగిపోయిన తీగ తిరిగి అతుకుకొనదని మాత్రము జ్ఞప్తియుంచుకొనుము. తనివితీరియేయున్న, వెడలుము, నేను వద్దు అనను. తనివితీరకయున్న, చంచలయగు సుఖ లక్ష్మి ఎవరికొరకును ఆగి వేచియుండదని మనస్సునందుంచు కొనుము. ఆమె ఎవరియొక్కయు సేవాదాసి కాదు. ఆమె ప్రసన్నమైయున్నంతకాలము, స్త్రీ పురుషులు అత్యంత భయమున, కళ్లలో కళ్లు పెట్టుకొని, రాత్రిం బవళ్లు ఆమె సేవచేయుచుందురు.

సుఖముల కళికను జాగరూకతతో ఉంచిపోయిన వారు, కర్మక్షేత్రమునుండి సంధ్యాకాలమున తిరిగి వచ్చి చూచునప్పటికి, దాని దళములు విచ్చి భూమిపై రాలిపోయి యుండుటను కాంచి, 'అయ్యో, పడిన శ్రమయంతయు వృథాయాయెనే' అని విచారింతురు. శాశ్వత జీవితముమధ్య సజీవములగు అతృప్తి, క్షుధాతురతలు రేగి పీడించుచుందును.

రమ్ము నాథా, కూర్చుండుము. ఏల నేడు ఇంత అన్యమనస్కుడవు? ఎవరి విషయమై ఆలోచించుచున్నావు? చిత్రాంగదను గూర్చియా? ఆమెకు నేడింత భాగ్యమేల?

అర్జునుడు

ఆ వీరాంగన ఎందులకై దుష్కర వ్రతమును పూని నదో అని ఆలోచించుచున్నాను. ఆమెకు ఏమి కొరత?

చిత్రాంగద

ఆమెకు ఏమి కొరతయా? ఆ అభాగ్యురాలికి ఉన్నది ఏమి? ఆమె శౌర్య పరాక్రమములు, అభ్రభేదియగు కఠిన దుర్గమునువలె, అవరుద్ధమగు రమణీ హృదయమును నలుదిక్కులనుండియు మూసి ముట్టడించియున్నవి. నారి సహజముగనే అంతర్వాసిని. రహస్యముగ తనలోతాను నివసించుచుండును. హృదయ ప్రతిబింబము, దేహ శోభయందు ప్రకటితమై ప్రకాశింపకున్న, ఎవరు ఆమెను చూచి అర్థము చేసికొనగలరు? ఆమెకు ఏమి కొరతయా?

అరుణ లావణ్య రేఖలనుండి శాశ్వతముగ నిర్వాసనమొనర్పబడిన ఉషాదేవి బోలె, ఆ మానిని పరాక్రమశైల శృంగములపై సర్వదా ఏకాంతముననుండ, నూరు పొరల చీకట్లు ఆమెను క్రమ్మి కప్పియుండ, ఆమెకు ఏమి కొరత యని అడిగెదవా? ఆపె విషయము ఆపివేయుము. ఆమె జీవిత చరిత్రము పురుషులకు శ్రుతిమధురము కాదు.

అర్జునుడు

చెప్పుము, ఆమె విషయమై చెప్పుము. క్రమ క్రమముగ విన కుతూహలము వృద్ధియగుచున్నది. నా హృదయము మధ్య ఆమె హృదయమును అనుభూత మొనర్చు కొనుచున్నాను.

అర్ధ రాత్రమున ఏదో అపరూపమగు దేశమును ప్రవేశించిన ఒక బాటసారివలె ఉన్నాను. నదులు, గిరులు, వనభూములు నిద్రా నిమగ్నములు; శుభ్ర సౌధ కిరీటినియగు విశాల నగరము ఛాయా సమముగ, అర్ధ స్ఫుటముగ కాన్పించుచున్నది. సాగరగర్జనలు వినబడు చున్నవి. ప్రభాత రోచిస్సుల విచిత్ర విస్మయమున నల్గడల అన్నియు ఒక్కసారి వికసించి కాన్పించును.

ఉత్సుక హృదయమున, ఆమె కొరకై నేను నిరీక్షించి యున్నాను. చెప్పుము, చెప్పుము ఆమె విషయముల వివరింపుము.

చిత్రాంగద

ఇంకేమి వినెదవు?

అర్జునుడు

వామకరమున అశ్వరజ్జుల అలక్ష్యముగ పూని, దక్షిణ కరమున ధనుఃశరమును వహించి, ఆనందోత్సవముల జరిపించు నగర విజయలక్ష్మిపోలె, ఆర్త ప్రజలకు విశిష్ట అభయదానముల నొసగుచు పోవుచున్నట్లు నేను ఊహించి చూచుచున్నాను.

రాజుల మహిమలు ప్రవేశించుటకు సంకోచించు దరిద్ర సంకీర్ణద్వారములకు, మాతృరూపిణివై చని, తన

అనుగ్రహములు అందరికిని పంచుచున్నది. ఆడసింహమును నల్లడల శాబకములు పరివేష్టించియున్న రీతిని, ప్రజలు చుట్టు చేరియుండ భయమున శత్రువు లెవరును దగ్గరకు రా వెరచు చున్నారు.

వీర కేసరిపై కూర్చొనియున్న దయామయ జగద్ధాత్రి వలె, లజ్జారహితనై, భయవిహీననై, ప్రసన్నస్మిత హాస ములతో తిరుగుచున్నది.

రమణీ కమనీయ బాహుయుగళముపై అసంకోచ బలము అనల్పముగ చేరియుండ, గలగల ధ్వనించు కంకణ కింకిణి భూషితయగు నారి ఆమెవద్ద పేలవముగ కాన్పించు చుండును.

కమలముఖీ, ప్రియా, పెక్కునాళ్లుగ పనిలేకయుండిన నా ప్రాణము, దీర్ఘశీత సుప్తినుండి లేచిన భుజంగమువలె అశాంతమై పరువులిడుచున్నది.

రమ్ము రమ్ము, ఇద్దరమును రెండు పొగరు గుఱ్ఱముల నెక్కి మహావేగమున మెరయు జంటచుక్కలవలె ప్రక్క ప్రక్కన పరువెత్తి పోదము రమ్ము. ఈ అవరుద్ధ వాతా వరణమును వదలి, పువ్వుల వాసనలనెడి పులిచిన కల్లుచే కైపెక్కి తూగుచు ఊగుచుండు అరణ్యముయొక్క అంధ గర్భమునుండి బయటికి పోవుదము రమ్ము.

చిత్రాంగద

కౌంతేయ, లలితమును కోమలభీరుతమును స్పర్శ క్లేశకాతరమును శిరీష పేశలమును అగు ఈ రూపమును ఈసడించి చీల్చి చింపి, కట్టుకొన్న కోకనువలె కాళ్లవద్ద పారవేసిన, ఆ లోటును నీవు భరించగలవా? కామినీ ఛద్మ కళలను మాయామంత్రములను విడనాడి, నా సరళ ఉన్నత బలిష్ఠ అంతరశక్తితో లేచి నిలువబడిన, నిత్యము జంకుగొంకులచే వంకరటింకరగ దోగాడు తీగ మెత్తదన మేమియులేక, గాలి ఊపులచే వంగుచు ఎగురుచు దుముకుచు పర్వతమున తళతళలాడు లేత చెట్టువలె ఎగసి కాన్పించిన, అది మగవారి కన్నులకు అందముగ అగుపడునా?

ఆపివేయుము ఆపివేయుము, దానికన్న ఇదియే మేలు. నా యౌవనము రెండునాళ్ల బహుమూల్య ధనము. జాగరూకతతో అలంకరించి, ఎదురు చూచుచు కూర్చొని యుందును. తగిన సమయమున నీవు విచ్చేసిన, నా ప్రణయ సుధచే దేహపాత్రమును పైఅంచువరకు నింపి పానము చేయించెదను. సుఖస్వాదముచే వెగటుపుట్టెనేని, ఏదో పనిని వెతకులాడుచు పోవ కోరెదవు. ప్రాతబడిన, నీ వాసగిన స్థానమున ప్రక్కన పడియుండెదను.

శర్వరి నర్మ సహచరి, దివస కర్మ సహచరినైన, దక్షిణ హస్తమును అనుసరించు వామహస్తమువలె, సర్వదా ఉద్యతురాలనై యుండిన, అది వీరుని ప్రాణమునకు రుచికరముగ తోచునా ?

అర్జునుడు

నీ రహస్యమును నేను తెలిసికొనజాలక యున్నాను. ఇన్నాళ్లుగ నీతో కలిసి ఉన్నాను కాని నీ మంచిచెడ్డల నేను గ్రహింపజాలక యున్నాను. నీవు గుప్తముగ ఉండి సదా నన్ను వంచిత మొనర్చుచున్నట్లున్నది. నీవు దేవివలె ప్రతిమాంతరాళమున నిలువబడి, అమూల్య చుంబన రత్నములను, ఆలింగన సుధలను దానమొసగుచున్నావు. నీకై ఏమియు కోరవు; ఏమియు తీసికొనవు.

అంగహీన, ఛందోహీనమగు ప్రేమ ప్రతిక్షణమునను అంతరమున సంతాపమును రాజవేయుచుండును. నా విద్యుల్లతా! మధ్య మధ్య ఒక్కొక్క మాటయందు నీ గుట్టు జాడ తెలియుచుండును. దానికడ ఈ సౌందర్యరాశి ఏదో మట్టిబొమ్మవలె, నిపుణముగ చిత్రింపబడిన బొమ్మల తెర వలె కాన్పించుచుండును. అప్పుడప్పుడు నిన్ను నీ రూపము పట్టి ఉంచలేక గజగజ వణకి పోవుచున్నట్లుండును.

సర్వదా మెరయుచున్న చిరునవ్వుల నీడలలో నిండుకన్నీరు వాసము చేయుచు మధ్య మధ్య బుస బుస

పొంగి ఒక్క నిముసమున గట్టుల త్రెంచుకొని పొరలి పడుచున్నట్లుండును.

సాధన యొనర్చు యోగికి ప్రథమమున భ్రాంతి మనోహర మాయారూపముతో, కాన్పించి, తదుపరి భూషణవిహీన దేహమున లోపలను బయటను దివ్యదీప్తిని ప్రసరింపచేయుచు సత్యదర్శన మొసగును. నీలో ఉన్న అట్టి సత్యమును నాకు ప్రసాదింపుము. నాలో ఏదైన సత్యమున్న దానినే నీవును గ్రహింపుము. శ్రాంతిరహిత మగు అట్టి మిలన శాశ్వత దినములది.

మనోహరీ, ఏల ఈ కన్నీరు? కరములచే ముఖమును కప్పి ఏల ఈ వ్యాకులత? ప్రియతమా, వేదన కలుగ చేసితినా? అటులైన ఊరకొనెద. దాని సంగతి ఇక వద్దు. నా పుణ్యఫలముల మనోహరమూర్తీ, ఈ యౌవన యమున ఆవలిగట్టునుండి, వసంత సమీరములలో, మధ్య మధ్య వినబడు ఆ సంగీతమే నా పరమభాగ్యమని తలచుచున్నాను.

ప్రియా, ఈ నా వేదనయే సుఖములకన్న అధిక సుఖము. ఆశలకన్న అధికమగు ఆశ, హృదయముకన్న గురుతరమైనది. అందుననే అది హృదయ వ్యథగ తోచు చుండును.

౧౦

మదనుడు, వసంతుడు, చిత్రాంగద

మదనుడు

నేటిదే కడపటి రాత్రి.

వసంతుడు

నేటి రాత్రి పూర్తియగు సరికి, నీ అంగశోభ తిరిగి అక్షయ వసంత భాండారమునకు చేరుకొనును. విజయుని చుంబన స్మృతి మరచి, నీ ఓష్ఠరాగము ఒక కోమలలతను ఆశ్రయించి, రెండు నూతన కిసలయముల రూపమున ననలెత్తును. నీ అంగవర్ణము శతశ్వేత ప్రసూనములలో నూతన తనువును తాల్చును; అది ఈ క్రొత్త అవతారమున గతజన్మ విషయమును, స్వప్నమును వలె వదలి వేయును.

చిత్రాంగద

అనంగదేవా, వసంతరాజా, అటులైన నేటి రాత్రి నా ఈ మరణోన్ముఖమగు రూపము, రాత్రి అవసానమున శ్రాంత ప్రదీపపు అంతిమ శిఖవలె ఒక్కసారిగ ఉజ్వలతమమై శోభిల్ల నిండు.

మదనుడు

అటులనే కాగలదు. మిత్రమా, కోమలమలయ సమీరముల తమ పూర్తియైన వడితో వీవనిమ్ము. యౌవన క్లాంతమంద స్రోతస్విని నవోల్లాసమున తిరిగి పొంగి ఆమె ప్రతి అంగమునందును లావణ్యా మరీచి వీచికల నృత్యా మొనర్పనిమ్ము.

నేను నా పంచపుష్పశరములచే నిశీథ నిద్రాభంగ మొనర్చి, భోగవిలాసముల స్రోతమును ప్రవహింపచేసి, బాహుపాశబద్ధులగు ఇద్దరి ప్రణయినుల తనువుల, దాని ఉత్తుంగ తరంగముల ముంచుచు తేల్చుచుండెదను.

౧౧

కడపటి రాత్రి

అర్జునుడు, చిత్రాంగద

చిత్రాంగద

ప్రభూ, కోరిక తీరినదా? ఈ సులలిత, సుఘటిత, నవనీతకోమల సౌందర్యమునకు గల పరిమళముల, మధువుల పూర్తిగ అనుభవించితివా? ఇంకను ఏమైన శేషించి యున్నదా? ఇంకేమైన కోరుచున్నావా? నాకు గల దంతయు పూర్తియై పోయెనా? పూర్తి కాలేదు. ప్రభూ,

బాగున్నను లేకున్నను ఇంకను మిగిలియున్న దానిని నేడు ఇవ్వగలను.

ప్రాణవల్లభా, నీకు ప్రీతికరముగ నుండునని తలచియే, బహుసాధనలచే సంపాదించి, నందన కాననమునుండి ఏరి తెచ్చిన ఈ సౌందర్యపుష్పరాసిని నీ చరణకమలముల కడ నివేదించితిని. పూజ సమాప్తియైన అనుమతి నొసగుము. ప్రభూ, పూదండలు లేని పళ్లెరములను మందిరపు వెలుపల పారవేయుదును. ఈ సారి ప్రసన్న నయనములతో ఈ దాసురాలి వైపు చూడుము.

ఏ పుష్పములచే నేను పూజ యొనర్చుచుంటినో, వాటివలె నేను సుమధురము, సుకోమలము, పూర్ణ సుందరముయైన దానను కాను. నాకు దోషము లున్నవి, గుణములున్నవి, పాపపుణ్యము లున్నవి, ఎన్నియో దైన్యములున్నవి; పుట్టుకనుండి ఎన్నియో అతృప్తతృషలును నన్ను ఆవరించి యున్నవి.

సంసారమార్గ పథికుడా, ధూళిచే మాలిన్యములు నా వసనములు, గాయపడినవి చరణములు, నేను ఎచ్చట నుండి పొందగలను కుసుమలావణ్యమును, రెండు నిముసముల జీవిత అకళంక శోభను! కాని అక్షయము అమరమునగు ఒక రమణీ హృదయము నాకడ నున్నది.

ధూళి మయమగు ధరణి అంకములో శిశువులవలె నున్నవి దుఃఖములు, సుఖములు, ఆశలు, భయములు, లజ్జలు, దుర్బలతలు. వాటి ఎన్ని భ్రాంతులు, ఎన్నివ్యథలు, ఎన్ని ప్రేమలు ఒకటిగ కలిసి వ్యాపించియున్నవి!

ఒక అపరిమితమగు అసంపూర్ణతయు కలదు. ఒక అనంత మహత్వమును కలదు. కుసుమ సౌరభమును వానితో కలిసియున్న, ఈ పర్యాయము ఆ జన్మ జన్మాంతరముల దాసురాలి వైపుచూడుము.

సూర్యోదయము

(మేలి ముసుగును తీసి)

నేను చిత్రాంగదను. రాజేంద్ర నందినిని. బహు ఆభరణలచే తన కురూపరూపమును నింపి, ఒకనారి ఆనాడు ఆ సరోవరతీరమున, శివాలయమున నీకు కాన్పించినది నీకు బహుశా జ్ఞప్తియుండవచ్చును. సిగ్గులేని ఆ గయ్యాళి ఏమి పలికెనో, పురుషారాధన పురుష పద్ధతిని చేయ యత్నింప, నీవు ఆమెను తిరస్కరించితివి. నీవు చేసినది మంచిదే యామెను.

సామాన్యమగు ఆ నారీరూపమున ఆమెను నీవు గ్రహించియుండిన, ఆమరణము అనుతాపము ఆమె

హృదయమును పొడుచుచు పీడించుచుండెడిది. ప్రభూ, నేనే ఆ నారిని; కాని ఆ నారిని నేనుకాను సుమా. అది నా హీనఛద్మ వేషము మాత్రమే. తదుపరి వసంతుని వరమున ఒక వత్సరకాలము అపరూప రూపమును సంపాదించితిని. ఛలన భారమున వీరుని హృదయమును బడలించితిని. అదియు నేనుకాను.

నేను చిత్రాంగదను; దేవినికాను, సామాన్య రమణిని కాను. పూజించి శిరముపై పెట్టుకొన నేను తగను. అలక్ష్యముగ నెట్టి, వెనుక త్రోసి పుచ్చుటకును నేను ఒప్పను.

సంకట మార్గమున నన్ను పార్శ్వమున ఉంచుకొనిన, దురూహ ఆలోచనలలో నాకును భాగమొసగిన, నీ కఠిన వ్రతములయందు సహాయ మొనర్చుటకు అనుమతి నొసగిన, నీ సుఖదుఃఖములయందు నన్ను నీ సహచరినిగ చేసుకొనిన, అప్పుడే నా పరిచయమును నీవు పొందగలవు.

ఏ నీ సంతానమును నా గర్భమున వహించియున్నానో, అది పుత్రుడైన ఆ శైశవ వీరశిశుణ నొసగి ద్వితీయ అర్జునునిగ చేసి, అతనిని అతని జనకుని చరణముల కడకు నేను పంపిన దినము, నన్ను నీవు తెలిసికొనగలవు, ప్రియతమా.

నేడు నీ పాదములవద్ద ఇంతమాత్రమే నివేదించు చున్నాను. నేను చిత్రాంగదను, రాజేంద్ర నందినిని.

అర్జునుడు

ప్రియా, నేడు నేను ధన్యుడను.

సమాప్తము

൧൦൪